

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
GAMTOS DIDAKTIKOS KATEDRA

LINA VALENTIENĖ

Edukologijos studijų programos II kurso magistrantė

MOKYTOJŲ IR MOKINIŲ PEDAGOGINĖS SĄVEIKOS YPATUMAI

Magistro darbas

Darbo vadovas: doc.dr. Henrikas Volodka

Šiauliai, 2008

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
IVADAS	6
PAGRINDINĖS SAVOKOS	9
1. MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ PEDAGOGINĖ SAVEIKA	10
1.1. MOKYMO IR MOKYMOŠI TEORIJS.....	10
1.2. MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ PEDAGOGINĖS SAVEIKOS SAMPRATA.....	11
1.3. MOKYTOJO SAVYBIŲ ITAKA MOKINIAMS.....	13
1.3.1. <i>Mokytojo asmeninės savybės</i>	13
1.3.1.1. <i>Mokytojo tikrumas ir nuoširdumas</i>	13
1.3.1.2. <i>Mokytojo pasitikėjimas mokiniais, pagarba ir gebėjimas juos priimti</i>	14
1.3.1.3. <i>Mokytojos savęs vertinimas</i>	16
1.3.1.4. <i>Mokytojo tolerancija</i>	19
1.3.1.5. <i>Pedagogo empatiškumo pasekmės</i>	22
1.4. MOKYMASIS PER PAMOKĄ.....	24
1.4.1. <i>Mokytojo pedagoginiai sugebėjimai kintant mokymosi aplinkai</i>	24
1.4.2. <i>Vadovavimas klasei</i>	26
1.4.3. <i>Klasės atmosfera</i>	28
1.5. MOKYMOŠI APLINKA IR MOTYVACIJA.....	29
1.5.1. <i>Mokinių motyvacija</i>	29
1.5.2. <i>Mokytojo elgesio įtaka mokiniams</i>	31
1.5.3. <i>Mokinių ir mokytojų tarpusavio sąveika</i>	31
1.6. BŪTINOS MOKYMO SĄLYGOS.....	33
2. MOKYTOJŲ IR MOKINIŲ SAVEIKOS YPATUMŲ TYRIMO REZULTATAI	37
2.1. TYRIMO IMTIES ANALIZĖ.....	38
2.2. MOKYMOŠI APLINKA MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ VERTINIMU.....	38
2.2.1. <i>Mokymosi sąlygų įvertinimas</i>	40
REZULTATŲ APITARIMAS	51
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS	55
LITERATŪRA	57
PRIEDAI	59

Santrauka

Mokytojų ir mokinių pedagoginės sąveikos ypatumai

Raktiniai žodžiai: mokytojai, mokiniai, mokymas, sąveika.

Besimokantieji, sąveikaudami su juos supančia aplinka, nėra pasyvūs informacijos gavėjai, nes jie aktyviai kaupia žinias ir ugdomi įgūdžius. Tik toks mokymasis užtikrina pačių mokinių iniciatyvą ir įsitraukimą į mokymosi procesą. Jo metu didesnė atsakomybė tenka mokiniui, mažiau dėmesio skiriama žinioms perduoti, bet užtikrinama pačių mokinių veikla ir tyrinėjimas. Mokinio patiriamos emocijos, jausmai laikomi svarbiais, nes jie lemia besimokančiojo savijautą ir įgyjamą patirtį.

Svarbiausia visų ugdytojų pareiga šiandien laikytinas moksleivių susidomėjimo, smalsumo, kuris paprastai nunyksta pagrindinėje mokykloje, jei moksleiviai neskatinami nuolat tobulėti, išlaikymas.

Šiuo darbu siekiama atskleisti mokinio ir mokinio sąveikos ypatumus, tokius kaip mokymosi sėkme ir nesėkme, mokymosi sunkumus. Tyrime vadovaujamosi hipoteze, jog nepalankūs mokytojo ir mokinio santykiai turi neigiamą įtaką mokinio mokymosi rezultatams.

Ši hipotezė buvo patvirtinta kadangi tyrime išryškėjo sunkumai su kuriais susiduria mokiniai mokymo procese, o taip pat išryškėjo ir nepalankus mokytojų elgesys mokymo procesui. Tai beabejotai nepalanki sąveika turi neigiamą įtaką mokymo procesui.

Mokinio ir mokytojo vaidmenų kaitą edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis nagrinėjo R. Čiužas (2007). Šiuolaikinio mokytojo vaidmuo siejamas su didele atsakomybe, naujais reikalavimais (ypač didaktinei) kompetencijai ir profesionalumui. Viena vertus, mokytojas turi prisiderinti prie ugdytinių, gebėti akcentuoti tai, kas svarbiausia begaliniame informacijos sraute, padėti besimokantiems ieškoti, organizuoti ir tvarkyti žinias. Kita vertus, mokytojai turi mokytis iš pokyčių ir pačių mokinių, parodyti didelį tvirtumą pagrindžiant pagrindines vertybes kintančiame pasaulyje.

Darbą sudaro: įvadas, 4 dalys („Literatūros apžvalga“, „Tyrimo metodai ir organizavimas“, „Rezultatai“, „Rezultatų aptarimas“), išvados, naudotos literatūros sąrašas ir priedai. Rezultatai pateikti 10 paveikslų; yra 4 priedai.

Summary

Teachers and schoolchildren pedagogical interaction peculiarity

Key words: teachers, schoolchildren, teaching, interaction

Schoolchildren who are learning, they are not just passive information receiver, because they get the information and develop skills in the active way. Just this kind of learning process secure schoolchildren initiative and interaction into learning process. During learning process, the main responsibility depends to schoolchild. In this way there are less time for information transition, but schoolchildren can learn actively. The main point is children's emotions and feelings which they get during learning process.

Today, the main goal of all teachers is to keep schoolchildren interest, curiosity which they usually lost in the main school.

In this work we are seeking to find out teachers and schoolchildren interaction peculiarity, such as learning success, learning difficulties. We are following the hypotheses, that negative teachers and schoolchildren interaction, can have negative influence for children's learning results.

This hypotheses was proved, because the research results indicate learning difficulties which children experience during learning process, also indicate negative teachers behavior in learning process. Surely, the negative interaction between teacher and schoolchildren gave negative influence for learning results.

In these days, teachers role have a very big responsibility, with a new demands for competence and professionalism. In one hand teacher is totally responsible for learning process, he must give just the main information for schoolchildren, they must help for learners to seek, organize and control knowledge. In other hand teacher must learn from changes and from schoolchildren, they must show big fortitude in validating the main value in the world.

The paper consists of Introduction, 4 parts ("Survey of Literature", Methods of Research and Organization", and "Results", „Results Discussion"), Conclusions, List of References and Appendixes. The results are presented in 10 pictures; there are 2 Appendixes.

Ivadas

Europos šalių socialinių - politinių, ekonominių ir kultūrinių pokyčių vyksmas sąlygoja permainas ir mūsų šalies mokyklose. Mokymo turinio ir technologijos kaita, poreikis kuo labiau pažinti vaiką kaip vientisą asmenybę, demokratiškesni bei humaniškesni santykiai mokyklų bendruomenėje įpareigoja šiuolaikiškai apmąstyti ir tęsti švietimo reformą. Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos koncepcijoje mokyklai keliamas reikalavimas, kad ji pateiktų ugdytiniui suvokti vientisą pasaulio vaizdą, atskleisdama atskirų mokomųjų dalykų ryšį ir jų tarpusavio priklausomybę. Toks požiūris grindžiamas žmogaus ir jo kultūrinės aplinkos integravimo idėja. Bendrosiose programose (2002) išryškintas mokyklos įpareigojimas padėti moksleiviui „išsiugdyti atsakomybės, humanizavimo, demokratijos principais, vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę savimonę bei nuostatą vadovautis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje.

Vykstant sparčiai ekonominei kaitai, vis labiau akcentuojant žinių visuomenės svarbą, keičiasi reikalavimai šiuolaikinei švietimo sistemai. Ji turi tapti atvira, susieta su gyvenimu, rengianti laisvą, kūrybišką, gebantį mokytis visą gyvenimą žmogų. Mokykloje realizuojama pedagoginė sistema patiria virsmą iš sąlygotos poveikio ar sąveikos paradigmu į grindžiamą mokymosi paradigma. Kinta mokymo principai. Pedagoginės sistemos elementai įgauna naują atspalvį. Keičiasi mokymo tikslai. Jų kaita lemia turinio, metodų ir principų kaitą. Ypatingas dėmesys skiriamas vertinimo sistemos ir metodų kaitai.

Besimokantieji, sąveikaudami su juos supančia aplinka, nėra pasyvūs informacijos gavėjai, nes jie aktyviai kaupia žinias ir ugdomi igūdžius. Tik toks mokymasis užtikrina pačių mokinių iniciatyvą ir įsitraukimą į mokymosi procesą. Jo metu didesnė atsakomybė tenka mokiniui, mažiau dėmesio skiriama žinioms perduoti, bet užtikrinama pačių mokinių veikla ir tyrinėjimas. Mokinio patiriamos emocijos, jausmai laikomi svarbiais, nes jie lemia besimokančiojo savijautą ir įgyjamą patirtį.

Svarbiausia visų ugdytojų pareiga šiandien laikytinas moksleivių susidomėjimo, smalsumo, kuris paprastai nunyksta pagrindinėje mokykloje, jei moksleiviai neskatinami nuolat tobulėti, išlaikymas.

Stiprinant jaunų žmonių raidą ypač svarbus vaidmuo tokios mokyklos kūrimui, kurioje mokiniai ir mokytojai galėtų dirbti kaip viena komanda, dalytis mintimis, palaikyti vieni kitus; džiaugtis eidami į mokyklą ir liūdėti iš jos išeidami; mokytojai būtų mokinių draugais, patarėjais, galėtų mokytis ir dirbti su mokiniais; padėti tobulinti mokymosi ir naujų žinių

įsisavinimo įgūdžius, sugebėjimus juos pritaikyti, mokytis iš klaidų, įveikti sunkumus ir pritapti mokyklos bendruomenėje.

Kintanti mokymosi paradigma lemia esminius tiek mokytojo, tiek mokinio veiklos pokyčius. Tradicinėje pedagogikoje ryškus pedagoginis konservatizmas nebegali tenkinti individo ir visuomenės poreikių. Neišvengiamai gausėja mokytojų, vienaip ar kitaip savo veikloje taikančių laisvojo ugdymo principus, besiorientuojančių į ugdytinio asmenybę, jo poreikius. Vis dažniau vertinamas ne mokytojo darbas, o jo veikla, pasireiškianti gebėjimais veikti įvairiose situacijose, nuolat plėtoti ar įgyti naują kompetenciją. Akivaizdu, kad mokytojui nebepakanka atlikti vien tik žinių perteikėjo, vertintojo ir teisėjo vaidmenis. Mokytojo veikla tampa plati, įvairiapusė, todėl pamažu sukuriama savita ir nauja mokytojo veiklos aplinka, kurioje ypač reikšmingas paties mokytojo sistemingas ir nuolatinis mokymasis. Mokytojo vaidmuo suprantamas kaip pagalbininko, kuris turi rūpintis besimokančiojo žinių kūrimo procesu. Bendraudamas ir stebėdamas besimokančiuosius, mokytojas nusprendžia apie kiekvieno jų gebėjimus ir poreikius bei, remdamasis šiais stebėjimais, kuria tokią demokratišką mokymosi aplinką, kuri sudarytų galimybes besimokantiems konstruoti prasmes, supratimą ir žinias.

Darbo tema: Mokytojų ir mokinių pedagoginės sąveikos ypatumai

Problema. Šis tyrimas, tai bandymas iš arčiau apžvelgti mokytojų ir mokinių sąveikos vaidmenis. Akivaizdu, kad labai svarbus vaidmuo vaiko gyvenime tenka mokyklai. Mokykloje mokyns, pasiekęs aukščiausią saviraiškos poreikį, savo gyvenimą tvarkys taip, kaip nori ir jo motyvuoti poreikiai lems viso jo tolesnio gyvenimo sėkmę. Bet gali būti ir priešingai: nuolat patirdamas nesėkmes, išgyvendamas dėl blogų pažymių ir konfliktiškų santykių su mokytojais, moksleivis gali prarasti norą mokytis arba mesti mokyklą, tuo apsunkindamas savo tolesnį gyvenimą.

Lietuvos bendrosiose ugdymo programose deklaruojama, kad ugdymas mokykloje turėtų laiduoti kuo visapusiškesnę žmogaus galimybių plėtotę, sudaryti sąlygas jo individualybei, pažadinti norą tobulėti. Vaikas turi išmokti spręsti savo ir visuomenės problemas. Vis dėlto šių tikslų įgyvendinimas nėra lengvas uždavinys, ypač kai nemaža dalis moksleivių mokyklą lanko nenoriai, dažnai praleidinėja pamokas, o susidūrę su didesniais sunkumais griežtai atsisako mokytis.

Tyrimo aktualumas. Dauguma pedagogų susiduria su situacija, kai jie yra nepajėgus atsakyti į klausimą, kas lemia nepakankamai sėkmingą konkretaus moksleivio mokymąsi. Tyrimas gali padėti išanalizuoti kas mokiniui nesiseka, kas jiems patinka. Taip pat įvertinus mokytojų požiūrį į mokyklą, į mokinius ir mokymo aplinką, galima įvertinti jo pedagoginį meistriškumą. Šis tyrimas gali atskiesti mokinio ir mokytojo pedagoginės sąveikos spragas, ar sunkumus, kuriuos vėliau būtų galima šalinti.

Šiuo darbu siekiama atskleisti mokinio ir mokinio sąveikos ypatumus, tokius kaip mokymosi sėkme ir nesėkme, mokymosi sunkumus. **Tyrime vadovaujamosi hipoteze**, jog nepalankūs mokytojo ir mokinio santykiai turi neigiama įtaka mokinio mokymosi rezultatams.

Tyrimo objektas: pedagoginė sąveika.

Tyrimo tikslas: atskleisti mokytojo ir mokinio sąveikos ypatumus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokytojo įsipareigojimus mokymo procese
2. Nustatyti sunkumus su kuriais susiduria mokiniai pamokose
3. Nustatyti kylančių sunkumų priežastis

Teorinėje tyrimo dalyje analizuojama mokslinė literatūra susijusi su tyrimu.

Siekiant geriau išsiaiškinti mokytojų - mokinių sąveikos ypatumus ir vaidmenis įvairiapusiškiau ištirti ją lemiančius veiksnius buvo naudojami šie įvairūs tyrimo metodai:

-anketa mokiniams ir mokytojams,

-statistinė duomenų analizė.

Mokytojas kaip ugdymo proceso organizatorius turi pasižymėti teigiamomis asmeninėmis savybėmis, tokiomis kaip tikrumas, nuoširdumas, priėmimas, įvertinimas, empatiškas supratimas, tikrumas arba autentiškumas, mokytojo pasitikėjimas mokiniais labai svarbi nuostata, ji užtikrina ne tik gerus santykius, bet ir skatina prasmingą išmokimą bei mokinių asmenybės brendimą.

Mokinių veiklą nulemia mokytojų veiksmai.

Mokytojui laiku neišnagrinėjus mokinių nesėkmių priežasčių, neįvertinus savo darbo ir elgesio klaidų pamokoje, ir laiku nesiimant nesėkmių šalinimo, gali sutrikti mokytojo ir mokinio sąveika, ko pasekoje gali skirtis mokytojų ir mokinių požiūris į mokymą, tokioje aplinkoje mokinių ugdymas bus apsunkintas.

Iš apklausos duomenų matome, kad daugumai moksleivių labiausiai nepatinka, kai mokytojas jų žemina, iš jo tyčiojasi ir turi neigiamą išankstinį nusistatymą jo atžvilgiu.

Mokinių ir mokytojų bendravimo problemos; nepakankama dalykinė pedagogų kompetencija; įvairių mokymosi metodų taikymo trūkumas.

Menkai skatinamas mokinių aktyvumas, trūksta mokinių poreikius, interesus atitinkančios veiklos, užimtumo, sąlygų saviraiškai ir kt.

Pagrindinės sąvokos

Bendravimas (žmonių komunikacija) - tai keitimasis žodine ir nežodine informacija (žiniomis, mintimis, idėjomis, jausmais, patirtimi), kuri mokymo procese plečiama, gilinama, tikslinama.

Mokymo procesas -ilgalaikė mokytojų ir mokinių sąveika, turinti tikslą parengti pastaruosius tolesniam mokymuisi ir praktinei veiklai.

Mokymas - yra pagalba mokymuisi, t.y. tikslinga mokytojo ir mokinio sąveika, stimuliuojanti ir organizuojanti mokinio aktualią pažintinę ir praktinę veiklą siekiant plėtoti mokymosi aktyvumą, veiklos savarankiškumą ir kūrybiškumą, ugdyti asmenybę.

Mokymasis - tikslinga mokinio sąveika su mokymosi šaltiniais įsisavinant mokslo, technikos, meno ir darbo žinias, išmokstant intelektualinius ir praktinius veiksmus, plėtojant savo fizines ir dvasines jėgas.

Mokymosi proceso tikslas - pasirengti, kad būtų galima aktyviai, savarankiškai ir produktyviai dalyvauti gamybiniame, socialiniame, kultūriniame ir dvasiniame gyvenime.

Mokytojas - kvalifikuotas ugdymo veikėjas, dirbantis formaliojoje mokymo institucijoje, asmuo kuris moko.

Mokinys - asmuo, kuris kieno nors yra mokomas.

Pamoka - laiko ribotas pedagoginis susitikimas, kurio metu vykdoma mokymo programa, apibrėžtas lavinimo uždavinys.

Santykiai - daiktų ar jų savybių, žmonių ar jų asmenybės bruožų tarpusavio priklausomumas. Žmonių santykių su aplinka pobūdis priklauso nuo jų pačių savybių, nuostatų, požiūrių, interesų.

1. Mokinių ir mokytojų pedagoginė sąveika.

1.1. mokymo ir mokymosi teorijos

Yra sukurta įvairių mokymosi teorijų, kurios aiškina, kaip mes išmokstame. Praktinė kiekvieno pedagogo strategija - norėti ir sugebėti motyvuoti mokinį. Įvairios teorijos skirtingai aiškina motyvacijos procesą. Šios teorijos analizuojamos remiantis R. Adamonienės (2001), A. Balčytienės (1998), B. Bitino (2000), A. Howard (1996), H. Ozmon (1996), R. Žukauskienės (1996) darbais.

Kaip teigia B. Weineris (Atribucijos teorija) mokinių pastangos mokytis priklauso nuo pedagoginio profesionalumo, nuo jo pastangų, kuo geriau mokytis. Pedagogai, kurie skatina mokinius išbandyti naujus ieškojimo būdus ir už tai juos apdovanoja, suteikia mokiniams galimybę rizikuoti, padeda susiformuoti jų motyvacijai. Pedagogai, kurie naudoja reprodukcinius metodus, baudžia mokinius už nepasisekimus, negali tikėtis, kad mokinių motyvacija bus aukšta. Atribucijos teorija teigia, kad motyvaciją lemia tai, kaip pats mokinys suvokia ir aiškina savo sėkmių ir nesėkmių priežastis. Sėkmes ir nesėkmes paprastai lemia sugebėjimai, pastangos, atsitiktinumai ir mokymosi užduoties sunkumas.

Bihevioristinė teorija teigia, kad mokymasis - tai procesas, per kurį individas, remdamasis patirtimi, keičia savo elgesį. Pagrindinis ir didžiausias šios išmokimo teorijos trūkumas yra tas, kad neakcentuojamas pažintinis individualaus išmokimo aspektas, tai yra mokinys visuomet bus pasyvus - vyraus mokymas, o ne mokymasis, nes mokytojas nusprendžia, ką mokinys privalo žinoti, jis parengia užduotį, įvertina mokinio pirmines žinias, pateikia mokomąją medžiagą, tikrina atliktą užduotį ir vertina ar mokymasis buvo sėkmingas (Abromaitienė, 2002).

Kognityviosios teorijos esmę nusako mokinio mokymasis, kuris siejamas su individualiu suvokimu. Esminis šios teorijos principas yra tas, kad mokymasis yra aktyvus procesas, kurio tikslas yra ne perduoti ir gauti informaciją, bet skatinti ir ugdyti pačių mokinių supratimą ir aktyvumą, mokyti juos susivokti pasaulyje, kuriame jie gyvena, suprasti įvykių prasmę, kolektyviai spręsti problemas (Abromaitienė, 2002).

Kitais žodžiais tariant, supratimą asmuo ugdo papildydamas nauja informacija jau egzistuojančią žinių struktūrą, t.y. naują medžiagą mokinys integruoja į senąją, o po to, aktyviai su ja dirbdamas, konstruoja savo žinias, taikosi prie jų supančios aplinkos.

Poreikių teorija (Maslow, 2006) aiškina, kad veikti siekiant tikslo žmones skatina

jų poreikių tenkinimo galimybės. Maslow hierarchija apima penkių pagrindinių lygmenų poreikius: apačioje yra fiziologiniai, pavyzdžiui, valgio, poreikiai, kuriuos reikia pirmiausiai patenkinti. Kai šie poreikiai patenkinti, ateina eilė saugumo, patenkinus ir juos, eilė ateina socialiniams ir kitiems, piramidėje esantiems poreikiams. Aukščiausias lygmuo yra saviraiška, kai žmogaus elgesyje išskyla poreikis būti tuo, kuo norite. Tokia pasirinkta mokymosi motyvacijos teorija gali turėti poveikį darbui - ko ir kaip bus mokomasi. Negalima tikėtis patenkinti mokinio intelektualinių poreikių, kol nėra patenkinti jo fiziologiniai ir socialiniai poreikiai. Jei vaikas ateina į mokyklą alkanas, sirgdamas arba jaučiasi apleistas, bus be galo sunku, o gal ir neįmanoma suformuoti to vaiko mokslo pažangumo motyvaciją (Maslow, 2006).

Pasirinkta motyvacijos teorija (o jų yra labai daug) gali turėti įtakos mūsų darbui: ko ir kaip mes mokysime, kaip padėsime siekti tikslų, ieškosime būdų panaudoti besimokančiųjų žmogiškąją energiją ir išgausime tai, kas juose yra geriausia. Geri mokytojai sukuria sąlygas, kurios skatina ugdytinį siekti kuo geresnių rezultatų, nes anot A. Kepalaitės (1996) „individui labai svarbūs laimėjimai ir jų akivaizdi išraiška" (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Mokinio veiklos aktyvinimą gali pastiprinti tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai.

1.2. Mokinių ir mokytojų pedagoginės sąveikos samprata

Mokymo procesas labai sudėtingas. Jame susitinka du skirtingi subjektai -mokytojas ir mokinys. Jie abu turi įvairius įgimtus duomenis, nevienodą išsilavinimą ir išsiauklėjimą, skirtingą gyvenimo patyrimą, yra nevienodo amžiaus, kitaip žiūri į mokymo turinio vertybes, supami klasės kolektyvo, kitokios socialinės aplinkos. Vis dėlto viso mokyklos vidaus gyvenimo organizatorius yra mokytojas. Mokytojas tiesiogiai bendrauja, bendradarbiauja su mokiniiais, organizuoja jų mokymąsi ir visą mokyklinį gyvenimą. Mokinio mokymosi sėkmė, jo noras ar nenoras lankyti mokyklą ir joje mokytis labai priklauso nuo mokytojo (Agutis, 1996).

Mokytojo ir mokinio sąveika suprantamas kaip jų bendravimo ar bendradarbiavimo abipusiškumas veikiant vienas kito sąmonę ar elgesį. Sąveika yra glaudaus bendravimo padarinys, formuojantis tam tikrus tarpusavio santykius (atsakingumo, draugiškumo, ir pan.), kurie savo ruožtu stiprina ar silpnina bendravimą. Žinoma, per pamoką vyksta ne tik mokytojo - mokinio sąveika ir bendravimas, bet ir mokytojo - kolektyvo sąveika, mokinių tarpusavio sąveika, bendradarbiavimas (Butkutė, Kepalaitė, 1996).

Pedagoginio susitikimo sėkmei didelę reikšmę turi ugdytojų ir ugdytinių dvasinis nusiteikimas, kurį sukelia vienoks ar kitoks susitikimo įvykių lūkestis. Entuziazmas, viltis baimė, netikrumas, abejingumas, priešiškus - tai vis kitoks nusiteikimas, kylantis iš to, ko tikimasi per busimąjį pedagoginį susitikimą. Lūkestis sukelia ir kitą ugdymo tikrovės

komponentą - santykius, kurie mezgasi tarp ugdytojų ir ugdytinių. Santykiai gali būti teigiami ar neigiami, dinamiški arba subtilūs, jie savaip veikia ugdomuosius įvykius, keičia ir lūkesčius juos stiprindami, silpnindami, pertvarkydami. Visais atvejais siektina, kad ugdytojų ir ugdytinių lūkesčiai, santykiai ir nusiteikimas būtų emociškai pozityvūs. Nuo jų priklauso viso pedagoginio bendravimo likimas bei perspektyvos (Butkutė, Kepalaitė, 1996).

Pedagoginis susitikimas tai - aplinkos ir laiko ribotas tikslingas ugdomasis vyksmas, kai susitikimo dalyviai keičiasi informacija, vertybėmis, išgyvenimais (bendrauja). Sąveikos etape mokytojas tiesiogiai, akis į akį susiduria su mokiniais, jie vieni kitus veikia - duoda ir ima žinias. Funkcija „mokytojas turi tiesiogiai akivaizdžiai mokyti mokinius“ apibūdinama kaip sąveikos funkcija (Arends, 1998).

Bendravimas mokymo procese vyksta keičiantis žodine ir nežodine informacija, reguliuojant santykius, sudarančius protiniam ir praktiniam darbui tinkamą klimata, skatinančius intensyvių aktyvumą. Sąveika atsiranda mokiniui ir mokytojui užduodant klausimus vienas kitam, diskutuojant, reiškiant idėjas ir jausmus ir net per susitikimus prieš pamoką ir po jos. Daug mokinių priima svarbius savo gyvenimo sprendimus būtent paveikti mokytojo (Agutis, 1996).

Bendravimas - esminis mokymo proceso struktūros, tikslų siekimo komponentas, nes nuo jo priklauso ne tik įvairių veiklos būdų panaudojimo sėkmė, bet ir mokymosi rezultatai. Jeigu mokytojas dėsto neatsižvelgdamas į išsilavinimo lygį, bendravimas neįmanomas, nes mokinys nepajėgs būti aktyvus pamokos dalyvis, bendrauti su mokytoju. Kartu sunkiau ir mokytojui toliau bendrauti su mokiniais.

Tai, kad mokiniai jaučiasi saugiai ir šio to verti, atvirai bendraudami su mokytojais, yra pedagogo sukurtų sąlygų rezultatas. Saviraiška yra natūralus žmogaus bruožas ir tik nenatūralios aplinkybės gali ją užgniaužti. Kad pamoka skatintų bendravimą ir kartu teiktų jam tam tikrą struktūrą, reikia atitinkamų sąlygų.

Galima sakyti, kad mokymasis yra tikslingų savarankiškų darbų vykdymas. Objektyvias mokymosi sunkumų priežastis lemia ne mokinys, bet artimiausia aplinka, mokymo turinys, mokymosi motyvacija, organizacija ir mokytojas.

Kadangi mokiniai gali mokytis paprastai tik tuomet, kai yra tam nusiteikę, mokykloje siekiama, kad jie gerai jaustųsi. Jei mokiniams ramybės neduoda neigiamos mintys, jie jaučiasi suvaržyti, įskaudinti ar atstumti, jie tikriausiai nepajėgs gerai mokytis. Todėl procesas yra toks pats svarbus (jei ne svarbesnis), kaip ir galutinis produktas ar rezultatas. Procesą sudaro: tai, kaip mokinys ieško atsakymo; tai, kaip formuluojamas klausimas; ir tai, kaip mokytojas reaguoja ar pripažįsta atsakymą.

1.3. Mokytojo savybių įtaka mokiniams

1.3.1. Mokytojo asmeninės savybės

Apie mokytojo vaidmenį, reikalavimus jo asmenybei daug rašė humanistinės psichologijos atstovai. A. Maslow (2006) teigė, jog „tėvai perduoda vaikams iškreiptus elgesio modelius, tačiau jei mokytojai yra sveikesni ir stipresni, vaikai veikiau seks jais“. C. Rogersas bei jo idėjas plėtoję kolegės teikė didelę reikšmę mokytojo asmenybės ypatumams, nurodė ir tyrimais pagrindė, kokiomis asmenybės savybėmis turi pasižymėti mokytojai, kad galėtų ne formaliai, tradiciškai mokytį (suteikti dalyko žinių), bet padėti mokiniams išmokyti. Knygoje „Laisvė mokytis“ (1969 m.) C. Rogersas nurodė tam tikrus mokytojo, padedančio išmokyti, asmenybės ypatumus (cituota pagal Plužek, 1996).

Tikrumas ir nuoširdumas. Šiomis savybėmis pasižymintis mokytojas įsisąmonina savo išgyvenamus jausmus, gali juos patirti ir tinkamai reikšti; jis užmezga tiesioginį asmeninį ryšį su mokiniais, „yra savimi, o ne neigia save“. Toks autentiškas santykis su mokiniais yra priešingas mokytojo vaidmens atlikimui (Arends, 1998).

Įvertinimas, priėmimas, pasitikėjimas. Tai reiškia, kad mokytojas „vertina mokinio jausmus, jo nuostatas, jo asmenybę“, juo rūpinasi, laiko jį atskiru asmeniu, tiki, kad jis iš esmės vertas pasitikėjimo. Toks mokytojas neatmeta ir tų mokinio jausmų ir nuostatų, kurios ne tik padeda, bet ir trukdo išmokyti (Arends, 1998)..

Empatiškas supratimas. „Kai mokytojas gali suprasti mokinių reakcijas iš vidaus, jautriai suvokia, kaip mokiniams mato mokymosi ir išmokimo procesą, padidėja galimybė prasmingai išmokyti“. Empatiškas supratimas iš esmės skiriasi nuo vertinančio (Arends, 1998).

1.3.1.1. Mokytojo tikrumas ir nuoširdumas

Tikrumas, arba autentiškumas, – svarbi humanistinės psichologijos sąvoka, vienas iš brandžios asmenybės ypatumų. Humanistinės psichologijos klasikas A. Maslow (2006) autentiškumą sieja su asmenybės tapatumu ir teigia, kad žmogus turi jį atrasti. Atrasti savo tapatumą – tai „rasti savo tikruosius potraukius ir ypatybes ir gyventi taip, kad jie būtų išreiškiami“. Jo nuomone, būti autentiškam – tai kiek įmanoma nustoti apsimetinėjus. A. Maslow požiūriu, gebėjimas būti autentiškam, autonomiškam, nepriklausomam nuo išorės įtakos – vienas iš save išreiškiančios asmenybės bruožų. Šią nuomonę palaiko ir F. Perlsas, teigiantis, jog „daugelis žmonių paskiria savo gyvenimą išreikšti tam, kuo jie turėtų būti, o ne išreikšti pačius save. Šis skirtumas tarp savęs išreiškimo ir savo įvaizdžio išreiškimo – labai svarbus“.

Gebėjimas atskirti savo vertybes nuo aplinkos normų ar reikalavimų bei jomis remiantis pasirinkti veiksmus susijęs su savęs pažinimu, įsisąmoninimu.

Humanistinės psichologijos atstovų nuomone, neautentiško elgesio išmokstama prisitaikant prie aplinkos, pavyzdžiui, sutinkant su vaidmeniui keliamais reikalavimais („Geri mokytojai niekada nepyksta“, „Gydytojas neturi susijaudinti susidūręs su mirtimi“). Jei žmogus nekritiškai vertina šiuos ar panašius aplinkinių reikalavimus, sąmoningai ar ne siekia juos įgyvendinti, autentiška jo saviraiška blokuojama. Paradoksalu, tačiau buvimas neautentišku, susitapatinimas su vaidmeniu, „geras jo atlikimas“ trukdo profesinei veiklai, jei ši susijusi su tarpasmeniniais santykiais, pagalba kitiems žmonėms. Eysenko ir Pickupo (cit. pagal E. Czykwin, 1995 m.) tyrimų duomenimis, mokytojai, susitapatinę su savo profesiniu vaidmeniu, nepriklausomai nuo to, kokias turi vertinti mokinių ypatybes, vertina vaikus jų prisitaikymo prie mokyklos kategorijomis, t. y. kaip „mokinio vaidmens atlikėją“. E. Czykwin taip pat teigia, kad tarp mokytojų ir mokinių vieni kitų vaidmenų suvokimo vyksta konfliktas: mokytojai linkę pabrėžti institucinį mokinio vaidmenį, t. y. vertina charakteristikas, būdingas „geram mokiniui“, o mokiniai – mokytojo emocinius aspektus (empatiją, tarpasmeninį bendravimą). Kuo jaunesni mokiniai, tuo šis konfliktas ryškesnis.

Mūsų nuomone, galima išskirti keletą aspektų, susijusių su autentiško mokytojų elgesio poveikiu mokiniams. Pirma, būdamas tikras ir nuoširdus, mokytojas rodo tokio buvimo pavyzdį ir skatina mokinių autentišką saviraišką. Antra, mokytojo raiškos autentiškumas – lygiaverčio bendravimo „subjektas–subjektas“ sąlyga. Trečia, išreiškdamas savo jausmus, o ne rūpindamasis tinkamu vaidmens atlikimu, mokytojas suteikia mokiniams grįžtamąjį ryšį apie jų elgesio keliamas reakcijas ir taip padeda jiems susivokti socialinėje aplinkoje (pvz., pasakydamas, kad pyksta, kai kalbėdamas su juo mokinys kramto gumą, mokytojas ne tik parodo, kaip pats jaučiasi, bet taip pat gali padėti jam suprasti, kad ir kiti žmonės gali analogiškai reaguoti į tokį jo elgesį) (Lepečkienė, 1999).

Mokytojo autentiškumas, jo saviraiška profesinėje veikloje neturi būti savitiksliis dalykas. Pusiausvyrą tarp mokytojo buvimo autentišku ir įgyvendinimo tų tikslų, kurių iš mokytojo bei mokyklos reikalauja visuomenė, užtikrina mokytojo sąmoningumas: gebėjimas ne tik įsisąmoninti savo poreikius ir į juos atsižvelgti, bet ir savęs pažinimu pagrįstas sąmoningas tikslų bei uždavinių pasirinkimas ir atsidavimas jiems. Pasak A. Maslow (2006), save išreiškiančios asmenybės visada dirba esminių vertybių vardan.

1.3.2. Mokytojo pasitikėjimas mokiniais, pagarba ir gebėjimas juos priimti

Mokytojo pasitikėjimas mokiniais, kaip svarbi nuostata, užtikrinanti ne tik gerus tarpusavio santykius, bet ir skatinanti prasmingą išmokimą bei mokinių asmenybės brendimą, plačiai aptariama humanistinės psichologijos atstovų. Pasak C. Rogerso, priešingas šiam dalykas yra pedagogika, reikalaujanti, kad mokinys darytų paslaugą mokytojui, visuomenei ar kultūrai klausydamasis, ką jie mano apie tai, kokie yra jo poreikiai, ir darydamas tai, ko iš jo reikalaujama. Kai besimokančiojo poreikiai negerbiami, varžoma jo raida ir tobulėjimas bei mokymasis. Kita vertus, kai mokinys, ignoruodamas savo poreikius, daro tai, ko iš jo reikalaujama, – tai blokuoja jo saviraišką (Plužek, 1996).

Dar vienas svarbus šio mokytojams keliamo reikalavimo aspektas – mokytojo pasitikėjimas mokinių gebėjimu organizuoti savo mokymosi procesą, savarankiškai atrasti, kas jiems svarbu dėstomoje medžiagoje. Šį aspektą ypač pabrėžia geštaltinio požiūrio besilaikantys autoriai. F. Perls teigimu, nepasitikėdami vaiko galiomis suaugusieji siekia apsaugoti jį nuo bet kokių frustracijų ir neleidžia patirti, kad jis pats gali rasti išeitį iš aklavietės, o ne laukti paramos iš aplinkos. Tai vaikui nesudaro sąlygų patirti savo galimybes ir neigiamai veikia jo savivertę, gebėjimą imtis atsakomybės.

Psichologai (Suslavičius, 1995; Arends, 1998 it kt.) teigia, kad asmenybė gali daryti įtaką penkiais būdais. Mokytojas nėra išimtis šiame procese. Jis visuomet daro įtaką mokiniams, nori to ar ne. Poveikio būdai šie:

1. Valdžios įtaka. Mokytojas turi legalią valdžią klasėje ir, jei reikia, ją pasinaudoja (tik visada – ugdymo tikslais ir niekada – dominavimo tikslais). Tačiau efektyvus yra jo nelegalaus valdymo poveikis, kai klasės elgesys, tarpasmeniniai santykiai koreguojami pasinaudojant klasės lyderiais – žinoma ne formaliais, pasirinktais mokytojo, bet populiariausiais klasėje.
2. Apdovanojimo įtaka. Mokytojas veikia mokinius vertinimais, paskatinimais ir bausmėmis. Šiam poveikiui realizuoti jis turi daug galimybių, tik reikia pažymėti, jog gerų rezultatų pasiekama tada, kai stimuliacijų sistema nebus stichiška, o iš anksto apgalvota. Be to, gero elgesio galima tikėtis tada, kai dominuos paskatinimai, o ne bausmės, kai apdovanojimai bus teikiami teisingai.
3. Kompetencijos įtaka. Yra žinoma, kad mokiniai paklusnesni ir imlesni, labiau gerbia tą mokytoją, kuris mėgsta savo dalyką ir profesiją, yra savo srities eruditas, įsitikinęs skleidžiamų idėjų teisingumu ir dalyką aiškina ne atmetinai, o su įkvėpimu. Todėl tebegalioja sena tiesa, kad mokytojas turi rūpintis savišvieta ir kompetencijos kėlimu.
4. Simpatijos įtaka. Patraukliam mokytojui visuomet lengviau sekasi valdyti klasę nei tam, kuriam mokiniai neatidūs. Nereikia didelių įrodinėjimų, kad galėtume prognozuoti, jog keliantys antipatiją mokytojui gali tikėtis įvairiausių mokinių triukų. Tyrimais nustatyta,

kad simpatingi yra tie mokytojai, kurie pasižymi objektyvumu, kompetencija, nuoširdumu, turi humoro jausmą, yra suprantantys ir autentiški, geba bendrauti lygiateisiškai (Gučas, 1990).

5. Pasitikėjimo įtaka. Ją reikėtų traktuoti dvejopai: kaip mokinių pasitikėjimą mokytoju ir kaip mokytojo pasitikėjimą savimi. Pasitikėjimą mokytoju sukelia jo moralės principų, vertybių sutapimas su realiu elgesiu, jų panašumas į mokinių požiūrius, gebėjimas rimtai ir konfidencialiai reaguoti į mokinių problemas. Bet klasėje dažnai gali kilti ir netvarka jau vien dėl to, kad mokytojas nepasitiki savimi ir elgiasi neryžtingai, abejodamas ir dvejojdamas. Pasitikėjimą savimi sunkoka pajusti pradedantiems, tačiau reikėtų apmąstyti, kaip elgtis pasitikinčiai nuo pat pirmųjų pamokų, nes mokytojas klasėje visuomet turi būti „matomas“. Pasitikėjimą savimi rodo nebijanti atkreipti kitų dėmesį, išreiškianti savo individualybę išvaizda, laisva, energinga laikysena, aiškus, sklandus, garsus, įtaigus kalbėjimo būdas, tikėjimas aiškinamomis idėjomis ir pan. Pasitikėjimui savimi įgyti reikalinga savianalizė ir papildomos treniruotės.

1.3.3. Mokytojos savęs vertinimas

Savęs vertinimas – tai individo savęs paties, savo galimybių, savybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas. Nuo jo priklauso žmogaus santykiai su kitais žmonėmis, jo savikritiškumas, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes Savęs vertinimas turi įtakos žmogaus veiklos aktyvumui ir jo asmenybės raidai, yra glaudžiai susiję su žmogaus pretenzijų lygiu, t.y. tikslų, kuriuos jis sau kelia, sudėtingumu.

Savianalizė yra mokytojo veiklos kelrodis, į kurią reikia eiti. Neužtenka pažinti mokinių, sunkiausia pažinti save. Artėjant prie savęs suvokimo, įmanoma padėti ir savo mokiniams. Raginimas pažinti save, prieš tūkstantmečius užrašytas prie Delfų šventyklos, mokytojams tikriausiai svarbesnis nei kurios nors kitos profesijos atstovams. Apie mokytojo savęs pažinimą rašė daugelis autorių, daugiausiai – humanistinės psichologijos atstovai: C. Rogers (1969 m.), N. M. Grendstad (1996 m.), E. Czykwin (1995 m.).

Mūsų nuomone, galima išskirti du mokytojo savęs pažinimo aspektus. Pirma, savo asmenybės ypatumų, tipišku reagavimo būdų, vertybių ir nuostatų, kitaip tariant, dispozicijų pažinimą. Antra, gebėjimą įsisąmoninti savo jausmus, mintis, kūno reakcijas kiekvienu laiko momentu, „čia ir dabar“. Pastarasis aspektas, pasak E. Czykwin (1995), remiasi „artimu kontaktu su savo jausmais, tarp jų ir vadinamaisiais negatyviais“. Ką tik minėtų autorių tvirtinimu, savęs pažinimas ir gebėjimas įsisąmoninti – būtini mokytojo profesijos reikalavimai. E. Czykwin

(1995) įsitikinimu, mokytojo savęs pažinimas, arba įsisąmoninimas, yra lemiantis veiksnys, nuo kurio priklauso jo darbo sėkmė. Aptarsime, kaip įvairūs savęs pažinimo aspektai atsiskleidžia mokytojo darbe, jo profesiniame elgesyje.

Savęs įsisąmoninimas konkrečioje situacijoje padeda pajusti, kad mokytojas kontroliuoja padėtį. Tai pasakytina ir apie santykį su kitais ir apie mokytojo santykį su savimi. Pažindamas save, mokytojas gali objektyviau vertinti padėtį klasėje ir adekvačiau į tai reaguoti (pavyzdžiui, kai mokiniai dėl ko nors išgyvena ir perteikia įvairius jausmus ar tarp jų kyla konfliktas). Įsisąmonindamas savo jausmus, mokytojas gali sąmoningai juos kontroliuoti neslopindamas. C. Rogers (1996), N. M. Grendstad (1996), E. Czykwin (1995) ir kiti pabrėžia, kaip svarbu, viena vertus, neslopinti klasėje kylančių jausmų, kita vertus, jų veikiams, nepasiegti impulsyviai, stengtis juos sąmoningai išreikšti. Pvz., E. Czykwin žodžiais, pykčio slopinimas skatina neautentišką ekspresiją – demonstravimą savęs tokio, kokio laukia aplinkiniai. Tai trikdo kontaktus ir su kitais žmonėmis (mokiniais), ir su kitais savo paties jausmais. C. Rogers rašo, jog kai mokytojas aiškiai išreiškia savo pyktį mokiniams, jis suteikia jiems grįžtamąjį ryšį apie jų elgesio keliamas reakcijas.

Įsisąmonindamas, kontroliuodamas ir sąmoningai reikšdamas savo jausmus, mokytojas padeda mokiniams suprasti savo jausmus ir sudaro saugią aplinką jiems reikšti. Kai mokytojas žino ir įsisąmonina savo poreikius, norus, jis nepainioja jų su mokinių norais ir poreikiais.

Mokytojo lūkesčiai, kaip įsisąmoninimo elementas veikia mokinius. Mokytojų lūkesčiai, pasak E. Czykwin (1996), yra jų individualios savimonės raiška, jie atspindi, kaip mokytojas suvokia save – profesinį vaidmenį atliekantį žmogų.

Kaip nuo mokytojų lūkesčių priklauso mokinių pasiekimai, jų intelektinių gebėjimų dinamika, elgesio ypatumai, parašyta daug darbų (dar 1968 m. išleistoje knygoje „Pigmalijonas klasėje“ R. Rosenthal ir L. Jacobson cituoja 242 šiai temai skirtus tyrimus). Mokytojų lūkesčiai, ko jie tikisi iš mokinių, formuojasi veikiami įvairių faktorių: kitų mokytojų atsiliepimų apie mokinius, vyresnių brolių ir seserų, kuriuos jie mokė, pasiekimų, pačių mokytojų asmenybės ypatumų (dominuojantys mokytojai tikisi iš mokinių paklusnumo, greito temperamento – analogiško mokinių darbo tempo ir pan.). Tyrimai parodė, jog mokytojų lūkesčiai, kad ir kokie jie būtų įsisąmoninti, veikia mokinius. Apibendrintai galima teigti, kad mokinių, iš kurių daugiau tikimasi, mokymosi rezultatai geresni negu tų, kurių potencialios galimybės vertinamos blogai (cituota pagal Lepečkiene, 1999).

Mokytojų lūkesčiai gali būti daugiau ar mažiau komunikatyvūs, t. y. ryškiau ar ne taip ryškiai (dažniausiai – neverbaliai) perduodami mokiniams. E. Czykwin (1995) nurodo įvairius mokytojų elgesio būdus, kuriais nesąmoningai mokiniams perduodami lūkesčiai: „geri“

mokiniai sodinami arčiau mokytojo, dažniau klausinėjami, jiems duodama sudėtingesnių užduočių, dažniau teigiamai atsiliepiama apie jų atsakymus, „blogiems“ skiriama mažiau laiko, trumpiau laukiama jų atsakymų, jų kalbėjimas dažniau kritikuojamas bei pertraukiamas, jie rečiau palaikomi ir kt. Autorės teigimu, mokytojams svarbu įsisąmoninti ne tik savo lūkesčius, pažinti su jais susijusius asmenybės ypatumus, bet ir ketinimus kiekvieno mokinio atžvilgiu, kad juos būtų galima koreguoti. Kai mokytojai įsisąmonina, ko tikisi iš mokinių, savo intencijas ir veiksmus kiekvienu momentu, jie gali elgesį kontroliuoti, jei ne – kyla pavojus, kad mokiniai bus veikiami lūkesčių, kurie nebūtinai yra adekvatūs, t. y. atitinkantys realius mokinių gebėjimus.

Nuo mokytojo savęs įsisąmoninimo priklauso pasitenkinimas darbu ir jo prasmingumo išgyvenimas. Jei kasdienis darbas yra tik automatiškai atliekamų veiksmų seka, ilgainiui kyla rutinos ir nepasitenkinimo darbu jausmas. Anot E. Czykwin (1995), mokytojo dėmesys jausmams (ir savo, ir mokinių) suteikia naujumo, nuolatinės kaitos išgyvenimą. Mūsų nuomone, kontaktas su darbe patiriamais jausmais, be kita ko, suteikia galimybę įprasminti tai, kas mokytojui yra darbas apskritai ir atskiri profesinio gyvenimo dalykai. Aiškus darbo tikslų, uždavinių žinojimas, sąmoningas jų siekimas ir rezultatų apmąstymas leidžia jaustis aktyviu subjektu, sąmoningai valdančiu savo profesinę veiklą, grindžiančiu veiksmus apmąstytu pasirinkimu. Darbo vietos savo gyvenime įprasminimas – esminis brandaus santykio su darbu momentas. Tai ypač svarbu tiems, kurių profesinė veikla susijusi su pagalba kitiems žmonėms (taigi ir mokytojams) ir kurie, kaip teigė S. Kierkegaardas (cituota pagal Lepečkienę, 1999), turi suprasti, kad padėti – tai ne valdyti, o tarnauti. Toks supratimas, aiškus santykio su darbu įsisąmoninimas suteikia ir palaiko darbo prasmingumo išgyvenimą.

Mokytojo profesinis tobulėjimas gali būti suprantamas kaip jo savęs pažinimo gilėjimas. Mokytojui svarbu save pažinti ne tik kaip žmogų, bet ir kaip profesionalą, žinoti, kas jam geriau pavyksta ir kas prasčiau, įsisąmoninti savo profesinius uždavinius, tikslus, profesinės veiklos vietą gyvenime. Mokytojų profesinio tobulėjimo ir savęs pažinimo sąryšis vis dažniau tampa tyrimų objektu. Australijos mokslininko J. R. Baird (1999 m.) atliktame tyrime dalyvavę mokytojai kas mėnesį (nuo 2 iki 14 mėnesių iš eilės) atsakydavo į klausimus, skatinančius įsisąmoninti kasdieninį su darbu susijusį patyrimą ir įprasminti savo darbą. Iš tyrimo rezultatų paaiškėjo, kad jo dalyviai išmoko giliau įsisąmoninti su darbu susijusias mintis ir jausmus, brendo kaip asmenybės ir tobulėjo kaip profesionalai. Belgai G. Kelchtermans ir R. Vanderberghe (1994 m.) pusiau struktūruotų interviu būdu tyrinėjo mokytojų profesines biografijas ir nustatė, kad profesinis tobulėjimas tiesiogiai susijęs su savęs kaip žmogaus ir profesionalo pažinimu ir asmenybės brendimu. Jie nurodė, jog mokytojo, kaip profesionalo, savęs vaizdas susideda iš keleto dimensijų: aš–vaizdo, kuris yra mokytojo atsakymas į klausimą „kas aš esu kaip mokytojas?“, savivertės, darbo motyvacijos (profesijos pasirinkimo motyvų),

pasitenkinimo darbu, savo uždavinių suvokimo ir ateities perspektyvų.

1.3.4. Mokytojo tolerancija

Reikia pripažinti, kad tolerancijos pagrindų tiesimas prasideda nuo vaikystės šeimoje, darželyje, mokykloje. Iš bendrosios tolerancijos pedagoginė tolerancija išskiriama, nes kasdieninis mokytojo ir mokinio bendravimas ir pats mokymo ir mokymosi bei ugdymo procesas tampriai susietas su tolerancija. Geriausios žinios perteikiamos be tolerancijos nepasibels visa savo esme į mokinio širdį.

Pedagoginė tolerancija primena, kad ne tik mokytojas, bet ir mokinys yra asmenybė. Susitinka ir bendrauja žmonės, kurių patirtis ir požiūris į gyvenimo vyksmą nevienodas, o reikia suderinti šiuos skirtumus ir atrasti bendrą vardiklį, kad ir mokytojui, ir mokiniui bendravimas būtų malonus. Šiandien mokykloje tolerancijos siekimas ir įtvirtinimas labai svarbus uždavinys: tolerancijos lygis keičiasi visuomenėje, turi keistis ir mokykla.

Visi mokykloje - mokytojai ir mokiniai bei jų tėvai turi artimai bendrauti, reikšti savo nuomones ir požiūrius, nepatirdami streso ir diskomforto.

Šiame procese lemiamą vaidmenį turi mokytojo asmenybė. A. Kamenskis rašė, kad "žmones išmintingus gali padaryti tik išmintingasis, iškalbingus - iškalbingasis, dorus - dorasis", taigi, tolerantiškus mokinius gali išugdyti tik tolerantiškas mokytojas. Mokytojas visą savo gyvenimą privalo ne tik kaupti ir perduoti mokslo žinias, tačiau tobulinti ir puoselėti savo asmenybę ir charakterį.

Tolerantiškumas turi tapti charakterio bruožu su daugybe asmenybės savybių.

Aukšta elgesio kultūra — labai svarbi pedagogo savybė. Ji turi būti gyvenimo norma. Mokytoją mokiniai priima ne tik taip, kaip jis kalba, bet ir kaip elgiasi visur ir visada. Prasilenkimas su elgesio normomis mokytojui neatleistas, nes visa, ką jis kalbėjo, ko mokė, bus nubraukta, jeigu žodžiai skirsis nuo darbų. Ne tik mokytojas stebi mokinį, mokytojas visą laiką yra stebimas tarsi pro padidinamą stiklą.

Intelektualinis išprusimas, proto lankstumas, dvasinio pasaulio turtingumas, kantrybė - tai asmenybės bruožai, kurių visą gyvenimą turi siekti mokytojas. Tik patys tobulėjantys ilgame bendravimo procese su mokiniais mokytojai gali išugdyti visuomenei tolerantišką žmogų, perėmusį iš savo mokytojų šiuos siekius.

Niekas neturėtų reikalauti iš mokytojo greitų rezultatų ir pokyčių, nes auklėjimas ne trumpalaikis veiksmas, bet ilgas procesas, o rezultatas ateina labai pamažu, kartais iš šalies jis netgi nematomas. Nematomas iš šalies, tačiau mokytojas pastebi gal kitokią žvilgsnį, gal pakeltą

mokinio galvą, pamato ir toliau kantriai dirba su viltimi ir tikėjimu, nes staigiai galima įsakyti, nubausti, pareikalauti, tačiau puoselėti toleranciją galima tik ilgai kantriai dirbant ir asmeniniu savo pavyzdžiu.

Tolerancija suteikia teisę mokytojui turėti savo darbo metodus, darbo stilių, tik viskas turi būti nukreipta ta linkme, kad mokiniui būtų geriau. Linksniuojant žodį "mokinys", visi klausimai turėtų būti mokinio naudai. kaip pvz.:

Kas svarbiausia mokykloje? - mokinys.

Ko negalima pažeisti, įskaudinti? - mokinio. Ir t.t., bet jei paskutiniame klausime:

Kame mokytojas pamato dorą, tolerantišką žmogų? gali atsakyti "savo mokinyje" reiškia, ne veltui praleistas gyvenimo tarpsnis.

Mokytojas, kaip ir kiekvienas žmogus, klysta, todėl turi būti savikritiškas sau, analizuoti savo poelgius ir santykius su mokiniais, pasirinkti savo abejones ir, jeigu reikia, laiku pripažinti ir ištaisyti klaidas.

Tikriausiai dažnam mokytojui pasitaiko suklysti taisant darbus, vertinant mokinį. Mokiniai tikrąją ar įsivaizduojamą skriaudą priima labai jautriai, todėl ir mokytojas turi būti jautrus ir tolerantiškas, išklaudyti mokinį, paaiškinti savo sprendimą, o jeigu tas sprendimas abejotinas ar ginčytinas, tolerantiškas mokytojas padarys išlygą mokinio naudai, o jeigu tai tikrai mokytojo klaida, nesvetimas žodis "atleisk, suklydau".

Mokymosi procesas bus sėkmingas, jeigu mokytojas ir mokinys gerbs vienas kitą, ši pagarba susijusi su palankumu. Palankumas reiškia abipusį norą būti geranoriškais. Kai nėra palankumo tarpusavio santykiuose, vystosi priešiškas. Geriausia to priešiško nesukurti, negu vaduotis nuo jo. Vėlgi, mokytojo misija - nenusiteikti mokinio atžvilgiu pačiam ir neformuoti savo nuomonės kitiems. Net esant didžiausioms problemoms, pokalbiuose su tėvais pradėti nuo to, kas vaike yra gero, o tik po to iškelti problemą ir geranoriškai kartu ieškot, išieities. Be šito tolerantiški santykiai su tėvais negalimi.

Mokytojui dažnai būna sunku sulaužyti mokinių priešišumą ir įgyti palankumą ne tik dėl objektyvių, bet ir dėl subjektyvių priežasčių, pvz., jeigu jis pakeitė kitą mokytoją arba grupėje yra "lyderis", kuriam patinka kurstyti priešišumą ir t.t. Mokytojo pakeltas tonas, moralai, susierzinimas sukurs uždara ratą, kuriame blaškantis mokytojas pavargs labiausiai. Ramybė, pakanta, laikas ir padėties analizavimas padės surasti sprendimą. Recepto nėra.

Abipusis pasitikėjimas tarp mokytojo ir mokinio - didžiulis laimėjimas. Pasitikėjimą reikia labai branginti, nes jei jis susvyruoja arba išnyksta, tai, ką mokinys darė iš meilės ir pagarbos, darys tik prievarta. Pastovaus dėmesio centre yra vaiko dvasinis pasaulis, nesvarbu, ar tai yra auklėtinis. ar mokinys. Mokinius reikia labai gerai pažinti: kuo jie gyvena, kokios jų problemos, kaip galima paveikti.

Pažinti mokinius ir patikrinti bei analizuoti savo veiklą per juos pradėjau labai seniai.

Pedagogo tolerancija remiasi neprievartus etika. Mokytojas turėtų vengti bausmių, administravimo. Mokytojo ir mokinio tikslas vienas, todėl mokinyi turi suprasti savo veiklos tikslingumą, o mokytojas padėti tuos tikslus pasiekti. Labai svarbu neleisti sau pažeminti mokinio savigarbą. Mokinius labai žeidžia žodžiai "debilas", "idiotas" ir t. t. Man atrodo, kad pedagogai tokių žodžių tikrai nenaudoja, bet mokiniai skundžiasi, kad tie žodžiai tarsi kardas sminga į jų širdis. Žinoma, jie nepasigiria, kad mokytoja, taip pat provokuoja, kalbėdami "apie varžtus, kuriuos reikia priveržti ...". Geriau tų žodžių neišgirsti, negu į juos sureaguoti arba atsakyti tuo pačiu. Dėl savo nesubrandinto orumo jie išgirsta ir išsižeidžia dėl mokytojo reakcijos, o savo žodžių išsigina. Aiškinimasis su mokiniu šiuo atveju niekur nenuves. Nereikėtų pasiduoti jų jaunatviškoms provokacijoms. Nereikėtų prievartauti atsiprašymo, jeigu iki konflikto prieita, reiškia, iš abiejų pusių buvo klysta.

Dvasinio poveikio priemonės daug veiksmingesnės, ramybės, palankumas be prievartos priverčia mokinį apmąstyti savo iššūkį. Mokinyi lengviau išblaško slogią įtampą, tik mokytojui reikia būti nuolaidžiu ir be ambicijų.

Neigiamą vaidmenį, įtvirtinant tolerantiškus santykius mokykloje, turi gąsdinimas, deja, kartais atrodo, kad tai vienintelė veiksminga drausminimo priemonė.

Mokinyi patenka tarsi į ratą: tėvai gąsdina mokytoju, mokytojai - tėvais. Kuriam laikui nuo draudžiamo susilaikoma, tačiau grasinimai ir gąsdinimai blogo elgesio normatyvų nepanaikina. Prie jų priprantama, "apsigulama", o be to mokiniams išaiškėja, kad tie gąsdinimai dažniausiai nepasitvirtina. Jeigu mokinyi nesupranta ir jau pats nepajėgus suprasti, gąsdink kiek nori - neišmoks.

Žinoma, mokytojas yra žmogus. Jam tenka patirti nuoskaudų: mokinyi sugeba užgauti, įžeisti. Nereikėtų imti nuoskaudų į širdį, nešioti ir ilgai prisiminti, juo labiau kerštauti ir priekaištauti ar atsilyginti blogesniu pažymiu.

Mokinį labiau paveikia, kai į blogą poelgį atsiliepiama gerumu. Tik laikas leis suprasti savo klaidas, o dažniausiai aklas pyktis gali virsti kerštu.

Ugdant tolerantišką aplinką, reikia vengti įsakmaus tono. Koku tonu kalbama su mokiniu, tokiu tonu kalbama su mokytoju. Dažniausiai savas tonas neįjuntamas, o mokinio tonas užgauna.

Nepaisant tolerancijos siekių, ne viską galima toleruoti. Tolerancija turi ribas, kurias peržengus ji save paneigia. Peržengus žmogiškumą, tolerancijai nelieka vietos. Mokytojas, bendraudamas su bręstančia asmenybe, turi žymiai didesnę tolerancijos lauką, tolimesnes jos ribas. Mokinyi gali daugiau klysti: daugiau išsišokti, šėlti, triukšmauti, tačiau jo

poelgiai labiau toleruoti, nes jam dar viskas priešaky, jis gali keistis, prilygti mokytojui ir jį pralenkti. Dar Konfiicijus teigė: "jaunesnį žmogų reikia gerbti nes ateityje jis gali mus pralenkti".

Tačiau piktybiško kenkimo, šantažo, reketo, prievartos toleruoti negalima. Šios apraiškos turi būti netoleruotinos, stabdomos, kad nevešėtų ir neplistų.

Tolerantiškas mokytojas nesieks mokinių palankumo, viską jiems leidamas nekontroliuodamas jų poelgių ir darbo. Paruošimas žmogaus pilnaverčiam gyvenimui susietas su reiklumu, pareiga ir tolerancija.

1.3.5. Pedagogų empatiškumo pasekmės

Nepaisant skirtingų empatijos sampratų bei apibrėžimų, visi ją tyrinėję ir aprašę autoriai vieningai tvirtina, jog empatija – svarbus žmonių, kurių darbas susijęs su pagalba kitiems (psichologų, medikų, konsultantų, mokytojų), asmenybės ypatumas, turintis lemiamos reikšmės jų profesiniam efektyvumui.

Empatiškas bendravimas su kitu žmogumi, pasak C. Rogerso (1969), suprastinas kaip įėjimas į kito asmeninį pasaulį ir buvimas jame „kaip namie“, kaip jautrumas besikeičiančiai kito žmogaus būsenai, kaip laikinas gyvenimas kito gyvenimu, buvimas jame nevertinant ir nesmerkiant. Tai gali tik pakankamai saugiai besijaučiantys žmonės, nebijantys „pasimesti“ kito žmogaus pasaulyje. Tokiam saugumui prielaidas sudaro savęs pažinimas. Empatiškas, taigi giliau pažįstantis mokinius mokytojas gali lanksčiau derintis prie jų individualių poreikių, jautriau reaguoti į jų reakcijas, kurti situacijas klasėje atsižvelgdamas ne tik į protinį pasirengimą suvokti vienokią ar kitokią dalykinę medžiagą, bet ir į mokinių asmeninius poreikius, emocines būsenas ir taip sudaryti geresnes sąlygas prasmingam, asmeniškai reikšmingam išmokimui.

Empatijos svarbai mokytojo darbe skirta nemažai tyrimų. Dixon ir Morse (1961 m.), Morse (1969 m., cit. pagal J. Rembowski, 1989 m.) teigia, jog empatiškas mokytojas išsiskiria gebėjimu apginti vaiką ir suprasti jo elgesį įvairiomis aplinkybėmis. S. Morgano (1984 m.) teigimu, empatija padeda mokytojui kurti šiltą atmosferą klasėje, labiau gerbti mokinius ir būti atviresniam asmeniškai su jais bendraujant. Atlikęs tyrimą, kuriuo lygino empatiškus ir neempatiškus mokytojus, S. Morganas nustatė, jog pirmieji lengviau reiškia savo jausmus, yra spontaniškesni, adekvačiau save vertina. Jų pyktį nelengva išprovokuoti, tačiau jie neslopina šio jausmo, geba užmegzti artimus santykius. Jie nesunkiai supranta kitus žmones ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų neišskiria iš kitų. H. D. Black (1984 m.) pateikė tyrimų rezultatus, iš kurių aiškėja, jog mokytojų empatiškumas daro įtaką ir tam, kaip juos vertina aukštesniųjų klasių

mokiniai, ir mokinių akademiniais pasiekimams. Norvegų mokslininko J. Sandveno (1979 m.) atlikti išsamūs mokytojo asmenybės ypatumų ir jo darbo efektyvumo tyrimai atskleidė, kad mokytojo empatiškumas, arba socialinis sensitivityumas, lemia mokinių požiūrį į jį ir kaip į žmogų, ir kaip į profesionalą, be to, mokytojo empatiškumas tiesiogiai susijęs su mokinių akademiniais pasiekimais (cituota pagal Lepečkienę, 1999).

Įvairaus amžiaus moksleivių empatijos tyrimai atskleidė, kad empatija didėja žmogui gyvenant ir bręstant. Tyrimais patvirtinta ir tai, kad empatija gali didėti tikslingai ją veikiant.

Rusų tyrinėtojas A. Šteimecas (1983 m.) sukūrė programą mokytojų empatiškumui ugdyti. Jis apibrėžė empatiją kaip „gebėjimą gyventi kito žmogaus jausmais, išgyventi jo būseną kaip savo ir jį užjausti“. Taigi apibrėžime aiškiai dominuoja emocinis empatijos komponentas. Programa, pagal kurią buvo dirbama su studentais – būsimais mokytojais, – susidėjo iš keturių etapų: pirma, su studentais buvo kalbama apie empatijos svarbą mokytojo darbe; antra, kuriamos ir aptariamios tokios probleminės situacijos, kad jas būtų galima išspręsti pasitelkiant empatiją; trečia, studentai atlikdavo specialius pratimus (užbaigdavo pasakojimus); ketvirta, realių situacijų pagrindu studentai turėjo suformuluoti pedagogines užduotis, reikalaujančias iš mokytojo empatijos. Šios programos tikslas – pasiekti, kad „empatija taptų stabilium profesinio mąstymo komponentu“. Mūsų nuomone, šis programos parengimo principas nepagrįstas psichologiškai ir nelogiškai: nors empatiją autorius apibrėžia kaip emocinį fenomeną, jos ugdymo programa pagrįsta grynai kognityviniu poveikiu. Šiame darbe nebuvo tiriama, ar dalyvavimas įgyvendinant programą pakeitė studentų empatiją (cituota pagal Lepečkienę, 1999).

H. D. Black parengtoje programoje ugdant būsimų mokytojų empatiją siekta poveikio įgyvendinant tris etapus – dėmesio, patyrimo ir komunikavimo.

Dėmesio etapo tikslas – suteikti studentams moralinę brandą skatinantį patyrimą. Tai pagrįsta daugelyje tyrimų atrasta priklausomybe tarp moralinės brandos ir empatijos lygio. Nustatyta, kad empatiškesnių tiriamųjų moraliniai sprendimai atitinka aukštesnį lygmenį.

Studentams pateikiamos moralinės dilemos, kurias jie aptaria grupėse, ir jie raginami susiformuoti savo pozicijas, nuostatas apie tai, kas vyksta, dalytis savo nuomone su kolegomis, paaiškinti savo sprendimus, ieškoti panašumų tarp savęs ir kitų. Pastarasis dalykas pagrįstas tyrimų rezultatais, parodžiusiais, jog labiau empatiškai reaguojama į tuos žmones, kurie suvokiami kaip panašesni į mus.

Patyrimo etape dėmesys skiriamas gebėjimui imtis kito žmogaus vaidmens arba žvelgti į situaciją jo akimis. Šis gebėjimas reikalauja savęs pažinimo, savęs atskyrimo nuo kitų ir mokėjimo imtis daugelio vaidmenų. Savęs pažinimo, kaip empatijos komponento, svarbą lemia tendencija remiantis savo patirtimi įsivaizduoti, kaip galėtų jaustis kitas žmogus, patekęs į vienas

ar kitas situacijas, nes geriau pažindami save, įsisažmonindami savo jausmus, labiau suprantame kitus. Savęs pažinimas ir kitų žmonių pažinimas bei supratimas glaudžiai tarp savęs susiję ir kaip procesas, ir kaip rezultatas: viena vertus, savęs pažinimas yra kitų pažinimo pagrindas; kita vertus, savęs pažinimas plėtojasi individams pamatant save kitų socialinės grupės narių akimis. Savęs atskyrimas nuo kitų – tai gebėjimas aiškiai įsisažmoninti savo jausmus (nuomones, išgyvenimus) nepriskiriant jų kitiems.

Šiame empatijos ugdymo etape, dirbant mažose grupėse, studentams buvo sudaromos sąlygos pažinti savo tipiškus reagavimo būdus įvairiomis aplinkybėmis, įsisažmoninti jausmus, mintis ir veiksmus patekus į konfliktines situacijas, dalyvauti psichodramoje, vaidmenų žaidimuose (pvz., dirbant poromis, vienas atlieka konsultanto, kitas – konsultuojamojo vaidmenį) ir pan.

Komunikavimo etapas siejamas su gebėjimu perduoti empatišką reakciją žmogui kalba (ar neverbaliai), atitinkančia jo emocinę būseną. Šiame etape programos dalyviams buvo pasiūlyta atlikti įvairius pratimus, kurių tikslas – tobulinti tarpasmeninį suvokimą, verbalinę bei neverbalinę empatišką raišką.

Czykwin,(1995) tyrimai atskleidė, kad ne tik padidėjo empatija tų studentų, kurie per visą semestrą dalyvavo įgyvendinant šią programą, bet ir pakilo jų moralinių sprendimų lygis, sumažėjo autoritarinės nuostatos ir atitinkamai pasikeitė elgesys.

Empatijos ugdymo programų bendras bruožas yra veiklų, susijusių su savęs pažinimu, įtraukimas į jas. Apie tai, kad empatija ir savęs pažinimas susiję, rašė daugelis autorių. Pavyzdžiui, C. Rogers (1969) idėjomis besiremiantis norvegų mokslininkas A. Kohn (1997), kalbėdamas apie empatijos ir savęs pažinimo sąryšį, teigė, jog be savęs pažinimo empatija yra paviršutiniška, „techniška“. Negebantis įsisažmoninti savo jausmų žmogus negali nuo jų atsiriboti ir suvokti kito žmogaus fenomenologinio lauko nepainiodamas jo su savo lauku. Savęs pažinimas yra ne pasiektas rezultatas, o „santykio su savimi būdas, nuolanki domėjimosi nuostata to, kaip manyje atsiskleidžia gyvenimas, atžvilgiu“. Toks santykis su savimi leidžia ir kitą žmogų suvokti kaip atsiskleidžiantį, nuolat besikeičiantį. Humanistinės psichologijos atstovas S. Jourard'as ryšį tarp empatijos ir savęs pažinimo apibūdina taip: „Jei aš galiu pripažinti savo patyrimo platumą ir gilumą, manyčiau, mano empatija sustiprėja ir padidėja galimybė suprasti kitus žmones bei perduoti jiems savo supratimą“.

1.4. Mokymasis per pamoką

1.4.1. Mokytojo pedagoginiai sugebėjimai kintant mokymosi aplinkai.

Biheviolistai mokytoją supranta kaip mokymo aplinkos vadovą. Pagrindinis

mokytojo vaidmuo yra sukurti efektyvią mokymosi aplinką tinkamai naudojant teigiamus pastiprinimus. Mokytojo uždavinys sukurti tokią mokymosi aplinką ir taip, kad mokinys nuolat gautų teigiamą pastiprinimą už pageidaujamą elgesį, o nepageidaujamas elgesys savaime išnyks per tam tikrą laiką. Pagal šį požiūrį mokinys yra organizmas, gamtos dalis, kurio elgesys kontroliuojamas per nuoseklius pastiprinimus. Remiantis šia teorija, mokinys neturi įgaliojimų laisvei, mokosi kaip gyvūnas ir yra pasyvus, o mokytojas, keisdamas aplinką, formuoja mokinio elgesį, kuris būtų kuo artimesnis sudarytam mokymo planui ir tikslams. Planai ir tikslai savotiškai atspindi visuomenės mokslo laimėjimus, kultūrą ir tarsi užtikrina, kad visuomenės nariai, mokomi pagal šį planą, toliau tobulins mokslą ir kultūrą. Toks bihevioristinis mokymo aiškinimas daugelio kritikuojamas, ypač už per ne lyg mechanišką, užprogramuotą priklausomybę nuo aplinkos, visuomenės užsakymu, nes nebelieka vietos žmogiškajam orumui, laisvei, Dievui.

Kognityvinės psichologijos požiūriu mokytojas yra galimybių kūrėjas, leidžiantis vaikams sąveikauti taip sąveikauti su aplinka, kad jie patys įsisąmonintų naujus santykius modelius, dėsnį. Kitaip sakant vaikai mokosi patys atradami, o daugumoje tradicinių mokyklų vaikai įgyja išbaigtas žinias. Be to, kognityvistų nuomone, mokinys yra aktyvus pats iš savęs, norintis įgyti naujų žinių, suprasti save, aplinką. Taip pasiekdamas, jis išgyvena pasitenkinimą, kuris yra kaip vidinė motyvacija įsigyti naujų žinių. Todėl ir mokymo programa paprastai turi 3 pagrindinius bruožus:

Ji užtikrina, kad mokinys gali įvairiais būdais sąveikauti su įvairiais žmonėmis, vietomis, idėjomis ir aplinkos objektais.

Mokinys susiduria su tokiomis situacijomis, kur jis pats atranda ir sprendžia problemas

Programoje nurodomi prasminiai punktai, kurie padeda mokiniui susieti medžiagą su turima informacija

Humanistinės krypties atstovai siūlo sudaryti sąlygas, kad mokantis nebūtų bijoma suklysti, rungtyniauti, nebūtų griežtos drausmės. Mokytojas yra pagalbininkas, rėmėjas, šiltas ir jautrus vaiko interesams. Į vaiko interesus nukreipta visa mokymosi sistema, taigi mokytojas nėra tik informacijos skleidėjas, bet ir turėdamas daugiau žinių ir didesnę patirtį, padeda mokiniams išmokyti patiems. Pageidaujama, kad mokytojas turėtų šiuos bruožus:

Būtų nuoširdus;

gerbtų vaiką kaip asmenybę;

būtų empatiškas

Mokinys iš prigimties geras, sugebantis sutelkti dėmesį ir trokštantis mokytis. Tokiam geram mokiniui nereikia griežtos kontrolės ir drausmės. Turinčiam vidinę motyvaciją,

mokiniui pateikiama kuo įvairesnė patirtis, informacija, skatinama turtinti patį save. Todėl mokytojas nevertina, neegzaminuoja, nekritikuoja, neaiškina ir neskaito paskaitų, kol mokinys pats to nepaprašo. Humanistinės pakraipos mokyklas kritikuoja ir praktikai, ir teoretikai. Dažniausiai manoma, kad mokykloje daugiau reikia jausmus ugdyti, savivartę ir vertybes įsisąmoninti, negu pažinimą lavinti.

Krikščioniškosios pakraipos mokymasis remiasi tiesa ir atsakomybe. Mokytojas yra akademiškai gerai pasirengęs krikščionis, krikščioniškai žiūrintis į pasaulį, į žmonijos atpirkimą ir atsinaujinimą po atpirkimo. Dievas kiekvienam žmogui suteikė įvairiausių talentų ir sugebėjimų tam, kad juos išreikštų, o mokytojas padeda mokiniams tai atskleisti ir išreikšti. Mokytojas tam naudoja įvairias priemones ir būdus, nušviesdamas savo pastangas Biblijos principais. Mokytojas konkrečiu savo elgesiu teikia krikščioniškąsias vertybes, kiekviename mokinyje mato Jėzų, todėl besąlygiškai mokinį myli, gerbia, juo pasitiki ir jam atsiduoda. Tokia mokytojo mąstysena ugdo mokinių atsakomybę už jiems suteiktų sugebėjimų lavinimą ir savo elgesį krikščioniškųjų vertybių link. Krikščioniškąją kryptį kritikuoja ateistai humanistai, prieštaraudami dėl teiginio apie blogą žmogaus prigimtį. Esą teiginys, kad visi žmonės nusidėjėliai, netiesiogiai arba iš viso paneigia žmogaus prigimties egzistavimą

Taigi aptartos psichologijos teorijos turi savo teigiamų ir neigiamų ypatybių ir trūkumų, savo problemų. Kiekvienas mokytojas iš įvairių teorijų gali pasirinkti tai, kas atitinka jo patirtį, pažiūras ir taip pat kurti savo individualų mokymo stilių, neįvardijant šiomis teorijomis.

1.4.2. Vadovavimas klasei

Vadovauti klasei – tai sudaryti sąlygas, kad vaikai efektyviai dirbtų. Vienas iš svarbiausių vadovavimo komponentų yra drausmė ir kontrolė. Tradiciškai drausmė yra neigiamas dalykas, kai autoritarinis mokytojas jai palaikyti naudoja bausmes. Taip elgdamasis, mokytojas užgniaužia pačių vaikų galimybes ir iniciatyvą, varžo jų natūralius savikontrolės impulsus. Priešingas požiūris į drausmę yra toks, kad vaikai elgiasi taip, kaip nori, be jokių apribojimų. Tokiam individui sunku vėliau prisitaikyti struktūruotoje visuomenėje ir palaikyti normalius žmogiškuosius santykius. Jis visiškai negali savęs sudrausminti ir kontroliuoti. Šie du požiūriai yra du kraštutiniai, kurių neįmanoma suderinti. Trečias požiūris yra išmokyti drausminti ir kontroliuoti patį save. Mokytojas padeda mokiniui pereiti nuo išorinių kontrolės būdų prie vidinių, siekdamas priimti, nuosaikius mokinio elgesio apribojimus, padėdamas juos įsisąmoninti ir skatindamas vaiką atsakyti už savo elgesį. Tokiam vaikui būdingos šios ypatybės: vidinė laisvė, sugebėjimas prisiimti atsakomybę, savarankiška vertybių sistema, savikontrolė, sugebėjimas numatyti savo elgesio padarinius.

Yra keletas būdų, kurias remdamasis, mokytojas skatina vaiko savikontrolę: pirmiausia pats būdamas gyvas norimo elgesio pavyzdys. Mokytojas pats tarsi demonstruoja tokį elgesį, kokio tikisi iš mokinių, nes šie spontaniškai išmoksta iš mokytojo elgesio daugiau negu iš jo nurodymų ir taisyklių. Jeigu pats mokytojas vėluoja, pertraukinėja kalbantįjį, savęs nekontroliuoja, tai to paties galima tikėtis iš jo mokinių. Keletas pavyzdžių, kurie galėtų padėti mokytojui ugdyti vaikų valią ir savikontrolę: 1) mokytojas kantriai padeda vaikams įsisąmoninti savo elgesio padarinius; 2) mokytojas žingsnis po žingsnio padeda vaikams įsigyti naujų įgūdžių; 3) mokytojas sąmoningai siekia išklausti uždaresnių mokinių nuomonę; 4) mokytojas nuosekliai aiškina, kodėl toks elgesys nepriimtinas klasėje, užuot iš naujo kartojęs taisykles; 5) mokytojas kartu su vaikais kuria elgesio klasėje, mokykloje taisykles, užuot primesdamas iš šalies reikalavimų sistemą; 6) kartkartėmis mokytojas leidžia vaikams dirbti savarankiškai, užuot kontroliavęs kiekvieną jų žingsnį; 7) mokytojas atsisako iš anksto parengto pamokos plano, jeigu tai netinka tuo metu pagal bendrą klasės atmosferą.

Kitas būdas, kuriuo gali pasinaudoti mokytojas, užtikrindamas darbingumą klasėje, siejamas su pačios pamokos planu, strategija. Keletas patarimų: aplinka tvarkoma ir struktūruojama taip, kad kuo mažiau blaškytų; sklandžiai pereinama nuo vienos veiklos rūšies prie kitos; mokiniai užimami taip, kad nenuobodžiautų ir nepatektų į sumaištį; kontroliuojant mokinių elgesį, vengiama neigiamų emocijų.

Trečias būdas, kuris yra veiksmingas vadovaujant klasei, pačiam mokytojui pasirengti vadovauti iš anksto, kol prasidės pirmosios pamokos. Mokytojui verta susitikti su mokiniais galvojant apie atskirus elgesio klasėje momentus ir numatant mokinių elgesį. Svarbu su mokiniais iš anksto kalbėti apie pamokos pradžią, visų mokinių veikos organizavimą, atsiskaitymą už darbą ir mokytojo lūkesčius: ko mokytojas tikisi iš jų, kai pasigirsta skambutis, per pamoką, kokios medžiagos mokytojas yra prašęs, kad vaikai atsineštų į pamoką, kaip ji bus naudojama pamokoje. Taip pat mokytojas nurodo, kokio elgesio tikisi iš mokinių, kai jie bendrai dirba. Mokytojas, kalbėdamas apie atsiskaitymą ir atsakomybę už veiklą per pamoką, gali nurodyti, kaip naudotis popieriumi, pieštuku, įrankiais; kaip elgtis dirbant kartu su kitais mokiniais; kaip surinkti darbus ir juos išdalyti. Mokytojas gali nurodyti, kaip elgtis neįprastais mokiniui atvejais. Taigi mokytojas apgalvoja visas sritis, kur galimas tam tikras mokinių elgesys, ir smulkiai užrašo, kas atsitiks, jeigu mokinys laikysis arba nesilaikys šių taisyklių, suplanuoja tinkamo elgesio paskatinimus. Rekomenduojama nuo pat mokslo metų pradžios mokyti tinkamo elgesio, nes tai lengviau padaryti, kol mokiniai neišmoko netinkamai elgtis. Nors mokytojas rengia taisykles ir supažindina su jomis mokinius, vis tiek per mokslo metus atsiranda nemaža problemų. Jeigu per pamoką daug netinkamo elgesio, reikia pamėginti išsiaiškinti, kodėl taip yra, ir sustabdyti tai kuo greičiau, gali padėti šie patarimai: paprasčiausiai paprašyti nustoti

netinkamai elgtis, pasiūlyti tinkamą alternatyvų elgesį; paprašyti, kad mokinys suformuluotų tinkamo elgesio būdą, ir padėti jam tai įgyvendinti; nurodyti netinkamo elgesio padarinius; kai mokinys supranti ir paaiškina tinkamą elgesį, bet pats jo nesilaiko, bausti vienu iš būdų, kurių anksčiau aptarėte klasėje; jeigu netinkamas elgesys plinta klasėje, pakeisti pamokos planą, pagyvinti pamoką; jeigu pamoka rimtai trukdoma, pasikalbėti su mokiniu be liudininkų, panaudoti tolią nuobaudą, kuri priimtina mokykloje. Mokytojas auklėja mokinį savo asmenybe. (Butkienė, Kepalaitė 1996; Gučas 1990);

1.4.3. Klasės atmosfera

Klasės klimatas yra gana abstrakti sąvoka, kuri betgi padeda tyrėjams ir mokytojams suprasti, kas yra klasės atmosfera arba etosas. Klasės klimato sąvokos teorinis pagrindas iš esmės siejasi su K. Lewin (1952) ir daugelio jo bendradarbių darbais, kuriuose parodyta, kad individų reikmių ir aplinkos sąlygų sąveikos yra pagrindiniai žmogaus elgesį paaiškinantys veiksniai. Getzelt ir Thelen, prisitaikę keletą šių idėjų, sukūrė pagrindus ištirti tai, kas vyksta klasėje. Jie bendriausiais bruožais apibūdino tokiomis ypatybėmis pasižyminčias klasės grupes:

1. grupė, jungiama mokymosi tikslo;
2. grupė iš tikrųjų atsitiktinai parinktų narių, privalančių būti grupėje;
3. grupė, pagal įstatymą formaliai vadovaujama vieno nario, mokytojo.

Getzels ir Thelen manė, kad norint suprasti santykius, lemiamus tokių aplinkybių, reikia turėti aiškią teorinę sampratą. Getzels ir Thelen klasės grupių modelyje yra du svarbūs aspektai. Pirmasis modelio aspektas nusako, kad pačioje klasėje esama individų, tam tikrų asmenybių, turinčių savo poreikius. Šią psichologinę perspektyvą būtų galima pavadinti asmenine klasės gyvenimo plotme. Šiuo požiūriu klasės elgesį lemia individo poreikiai, motyvai ir nuostatos, o ne jo socialinis vaidmuo. Antrasis aspektas teigia tai, kad šioje aplinkoje išsikristalizuota tam tikri vaidmenys ir lūkesčiai, siekiant įgyvendinti sistemos tikslus. Tą aspektą galima pavadinti socialine klasės plote. Šiuo atžvilgiu klasės klimatai lemia bendri lūkesčiai, kurie yra socialinių vaidmenų dalis (cituota pagal Arends. 1998)

Klasės elgesį ir tam tikrą klasės klimatai lemia būtent ir socialinių, ir asmeninių plotmių sąveikos. Arba, šiek tiek supaprastinus, klasės socialinė sąveika yra savų motyvų skatinamų žmonių, reaguojančių vienas į kitą socialinėje aplinkoje, rezultatas. Būtent ši „aš – kitas“ sąveika kuria klasės klimatai, ji palaiko ir skatina susidaryti tam tikram mokinio elgesiui, mokantis socialinių ir akademinų dalykų. (Arends, 1998).

Mokinių sąveikos būdai Jautresnis mokytojas, atėjęs į klasę, beveik iš karto pajunta

mokinių darbo ir bendravimo emocinį foną, t.y. ar klasėje „šilta“, „šalta“, ar neutralu. Be abejo, tiek mokytojui, tiek mokiniams malonesnė „šilta“ atmosfera klasėje, tačiau reikia susikurti, ir mokytojas šiuo atveju neturėtų likti nuošalyje.

Darbo ir bendravimo atmosferą klasėje dažnai lemia mokinių sąveikos būdai, pasireiškiantys tuo, kaip jie siekia savų tikslų, kaip juos derina su bendrais klasės tikslais. Jei mokiniai teikia pirmenybę saviems poreikiams ir tikslams, nekreipdami dėmesio į bendrus klasės tikslus ir netgi neatsižvelgiama į draugų interesus, klasėje bus „šalta“, nes dominuos nuolatinis rungtyniavimas, varžybos dėl pažymių, mokytojų palankumo, lyderiavimo ir t.t. Rungtyniavimas sukuria nesantaiką, priešišumą ir nepageidautino elgesio situacijas.

Klasėje neutralu arba „vėsu“, kai įsivyrąja individualizmu grįsti santykiai, kai kiekvienas mokinytis orientuojasi tik į savus tikslus ir poreikius, o kiti jam visai nerūpi. Tokia sąveika gal ir nesukelia ypatingo nepageidautino elgesio, tačiau ir nekuria grupės kaip vieneto, turinčio ir siekiančio bendrų tikslų. Mokytojo galioje mažinti rungtyniavimą ir plėtoti bendradarbiavimą, tik šiuo atveju svarbu, kad visų indėlis į bendrą veiklą būtų apylygis.

Konkurenciją klasėje galima mažinti ir kognityvinėje, ir socialinėje veikloje, dauginant kooperacinių užduočių. Mokytojo iškeltas tikslas aktyviai rungtyniaujantiems mokiniams kartu parengti referatą, projektą, stendą, surežisuoti popamokinį renginį ir pan. dažnai „priešus“ padaro draugais ir klasėje nebelieka tokios didelės nesantaikos. (Gailienė, 2001).

1.5. Mokymosi aplinka ir motyvacija

1.5.1. Mokinių motyvacija

Mokinių elgesys formuojasi sąveikaujant klasės gyvenimo socialinei ir asmeninei plotmėms. Svarstant asmeninius mokinių poreikius, būtina pagvildinti mokytojams ypač svarbią motyvacijos temą. Motyvacijos sąvoka gana abstrakti, ir ją apibrėžti nėra lengva. Tai asmens vidinis dalykas, taigi negali būti stebiny. Visi dėl to patyrę mokytojai supranta motyvacijos reikšmę ir žino, kad tai vienas iš svarbesnių mokinio elgesį lemiančių veiksnių. Dabartinė motyvacijos samprata vadovaujasi trimis pagrindinėmis idėjomis kiekvieną galime paversti mokytojams svartytina praktine strategija.

Poreikių teorija. 6-ame ir 7-ame dešimtmečiuose sukurta ir išplėta poreikių teorija aiškina, kad energingai veikti žmones skatina trijų rezultatų siekimas: laimėti, priklausyti kam nors ir daryti įtaką. Noras laimėti matomas tada, kai mokinytis negaili savo jėgų išmokti tam

tikrą dalyką arba kai stengiasi pasiekti kokio nors mokytojo tikslų. Mokytojo laimėjimų motyvacija pasireiškia, jiems stengiantis kuo geriau mokyti ir būti savo darbą išmanančiais profesionalais. Priklausymo motyvacija darosi svarbi, kai mokiniai ir mokytojai ima vertinti savo bendraamžių paramą ir draugystę.

Laimėjimo motyvacija arba mokinio pastangos mokytis yra svarbiausias šios motyvacijos teorijos aspektas, skiriamas mokymuisi klasėje; būtent tuo aspektu rėmėsi kiti teoretikai ir tyrėjai, išplėtoję kai kurias McClellando bei jo bendraamžių originalias idėjas.

Priežasčių aiškinimo (atribucijos) teorija. Dažname ankstesniųjų laimėjimo motyvacijos tyrimų būdavo aptinkamos patikimas ryšys tarp vaiko auginimo bei auklėjimo būdo ir vaiko laimėjimo motyvacijos. Tėvai, kurie skatina savo vaikus išbandyti naujus dalykus ir apdovanoja juos už gerus rezultatus, įdiegia savo vaikams pasirengimą rizikuoti. Antra vertus, tėvams perdėm savo vaikams globojant ir baudžiant juos už nesėkmes, paprastai išauga vaikai, kurių motyvacija laimėti nedidelė. Tatai paskatino Bernarda Weineri ir keletą jo bendraamžių 8-ajame dešimtmetyje pasiūlyti atribucijos teoriją, kuri laimėjimo motyvaciją aiškina kitaip. Atribucijos teorija gana savaip išaiškina poreikių dispozicijos teoriją ir remiasi teiginiu, kad daugiausia laimėjimų motyvaciją lemia ne ankstyva patirtis, o veikiau taip kaip asmuo suvokia ir aiškina savo sėkmių ir nesėkmių priežastis. Vieni žmonės linksta savo sėkmes sieti su sugebėjimais, o nesėkmes aiškinti pastangų stoka. Kiti žmonės priešingai, savo sėkmes laiko laimės dalyku, o nesėkmių priežastimi mano esant sugebėjimų stoka.

Atribucijos teorija teikia mokytojams viltį, nes, kaip vėliau bus kalbama, mokytojai gali bandyti keistis mokinių savivoką ir aplinkos suvokimą, o tai savo ruožtu atitinkamai skatinti mokinio pastangas.

Pakilumas. Trečias požiūris į motyvaciją sietinas su Čikagos universiteto psichologo ir ugdymo specialisto Mihaly (1990) darbais. Daugiau kaip du šimtmečius jis tyrinėjo vadinamąsias optimaliosios patirties būsenas, kurios apibrėžiamos kaip tie asmens gyvenimo momentai, kai visiškai įsigilinama ir susikoncentruojama, patiriamas pasitenkinimas. Tokie potyriai vadinami pakilumu. Akivaizdu, kad pakilumo samprata reikšminga ugdymui ir mokymui. Mokiniam labiau kliudo ne jų pažintiniai sugebėjimai, bet tai kai organizuojamos mokyklos, ir ta mokymosi patirtis, kuri slopina vidinę motyvaciją ir atitinkamus pakilumo potyrius. Jei mokyklos ir mokytojai galėtų suorganizuoti mokiniams tokį mokymąsi, kuriame jie patirtų visišką pakilumą, tuomet kur kas labiau tikėtina, jog mokinių akademinis ir socialinis mokymasis pagerėtų. Apskritai pakilumo motyvacijos teorija pabrėžia, kaip svarbu suplanuoti tai, kas mokantis būtų mokiniams malinu ir keltų atitinkamus reikalavimus. Tokia mokymosi patirtis ir veikla, kuriai būdinga aiškūs tikslai ir grįžtamojo ryšio galimybės, veikiau skatins iš vidaus, o ne išoriškai (Arends, 1998).

1.5.2. Mokytojo elgesio įtaka mokiniams

Nuo seno mokytojai žino, kad tai, ką jie daro, sąlygoja jų mokinių elgesį. Iš tikrųjų mokymasis, pasak apibrėžimo, yra pastangos paveikti mokinių elgesį ir mokymąsi. Taip pat nuo formalaus mokymo pradžios vakarietiškos visuomenės mokykloje daugelis ugdytojų buvo įsitikinę, kad mokytojas turi elgtis demokratiškai ir atspindėti platesnį visuomenės vertybes, susijusias su žmonių bendravimu. Tatai, nereiškia, kad mokytojas turi laikytis nuošalyje ir stebėti; gatavos medžiagos pateikimo ir tikslaus jos atgaminimo klausimo alternatyva yra ne ramybė, bet dalyvavimas, bendra veikla. Tokioje bendroje veikloje mokytojas ir mokinys, pats to nežinodamas – mokytojas; ir apskritai, kuo mažiau kiekviena pusė įsisąmonina esanti mokanti ar bendraujanti – tuo geriau.

1.5.3. Mokinių ir mokytojų tarpusavio sąveika

Iš tikrųjų mokinių veiklą nulemia mokytojų veiksmai. Tačiau įtaką klasei ne visuomet daro tik mokytojas. Mokiniai veikia vieni kitus ir netgi gali paveikti mokytojų elgesį. Daug metų viena iš ypač dėmesio vertų tyrinėjimo krypčių buvo tyrimai, nagrinėjantys, kaip mokinių bendraamžių grupės, ir formaliai, ir neformaliai sąveikaudamos, veikia nuostatas bei laimėjimus. Bendraamžių įtaka buvo užfiksuota tiriant koledžo bendrabučius bei daugelį valstybinių ir privačių mokyklų. Kone visi tyrimai rodo, kad daugelis mokinių taikosi prie bendraamžių grupės normų ir kad labai dažnai tos normos prieštarauja ugdytojų bei mokytojų normoms. Šiandien dažnai aiškinama, kad dėl bendraamžių grupės spaudimo didelis procentas nebaigia mokyklos ir pasiekia menkų mokymosi rezultatų

Svarbiausios sąlygos, ypač reikšmingos auklėjimui mokymo procese, padedančios kuo sėkmingiau įgyvendinti mokymo ir auklėjimo vienovę, kurios nagrinėjamos didaktikoje, yra šios:

1. Labai svarbu kūrybingai parodyti mokslinę-įrodomąją nagrinėjamos medžiagos (faktų, idėjų, įvykių, bendravimo, elgesio ir pan.) jėgą. Žinios - apibendrinta patirtis, todėl jas perimdami mokiniai ir formuojasi savo požiūrį į aplinką, gamtos reiškinius, kitus žmones, susipažįsta su įvairiomis idėjomis, pažiūromis, vertinimais, teorijomis ir t.t. Pavyzdžiui, literatūros pamokos padeda suvokti žmogaus vidinio pasaulio sudėtingumą, individualumą, pažinti žmones ir save, suprasti dvasinio gyvenimo esmę, perprasti žmonių tarpusavio santykius, jų sudėtingumą, suvokti bendražmogiškosios moralės turinį ir reikalavimus, būdingus savo tautos dvasinio gyvenimo bruožus, tradicijas ir pan., padėjusias išsilaikyti mūsų tautos savitumui, ir t.t (Rajeckas, 1997)..

Įrodomąją žinių jėgą ypač išryškina pateikiamos informacijos ryšys su gyvenimu,

mokinių patirtimi, taip pat pagrindinių tendencijų ir prieštaravimų, įvairių požiūrių analizė.

2. Būtinai reikiamas dėmesys toms problemoms, kurios labai vertingos auklėjamoju požiūriu, pvz., padeda geriau suprasti dabartinį gyvenimą ir jo tendencijas, išryškinti pažiūrų įvairovę, padeda ugdyti tautinę savigarbą ir savimone, skatina gėrį, grožį, gailestingumą ir pan.

Svarbu ne tik tai, kad mokiniai žinotų visuomeninio gyvenimo normas ir taisykles, bendražmogiškųjų vertybių turinį, kad jie ne tik kalbėtų, pavyzdžiui, apie Tėvynės meilę, apie teisingumą ir sąžiningumą, drausmės svarbą ir pan., bet ir būtų ugdomas pasiryžimas atitinkamai elgtis gyvenime. Vadinasi, labai svarbu skatinti, kad idėjos nesiskirtų nuo darbų, žodžiai, požiūriai - nuo elgesio.

3. Nagrinėjamos problemos sietinos su giliais emociniais pergyvenimais - parenkant faktus, argumentus, panaudojant meno priemones, raiškia kalbą ir pan. Emocijų paprastai nebūna be žinių, idėjų, vertinimų ir pan., bet ir žinios be emocijų lieka dažnai paviršutiniškos, mažai veiksmingos, jų įtikinamumo laipsnis mažėja. Todėl apie tai, kas gera, kilnu, gražu, humaniška, lygiai kaip ir apie blogį, apgaulę, niekšišumą, išdavystę ir pan. negalima kalbėti ramiai, nesijaudinant (Rajeckas, 1997)..

4. Ieškoti galimybių taip nuteikti mokinius, kad jiems patiems asmeniškai yra svarbios nagrinėjamos problemos bei su jomis susijusios vertybės. Panašiais atvejais svarbu siekti, kad tos vertybės taptų mokiniams reikšmingos, kad jos pasidarytų pažiūrų į pasaulį pagrindu, kad jie būtų pasiruošę tas vertybes, su jomis susijusias idėjas ginti. Jau vien pasiruošimas kokias tai vertybes, kilnias idėjas, pažiūras, teiginius ir pan. ginti rodo, jog jos kuriuo tai lygiu yra perimtos, tapusios asmenybės savastimi. Todėl mokymo metu labai svarbu siekti teisingų vertinimų bei išvadų, kurias, padedant mokytojui, pateiktų patys mokiniai.

5. Konstruktyvūs santykiai tiek tarp mokytojo ir mokinių, tiek ir tarp pačių mokinių, partneriškumo, atvirumo, sąžiningumo, tarpusavio pagarbos ir pagalbos atmosfera. Esant tokiems santykiams, auklėjimui ypač svarbią reikšmę turi aktyvus mokinių dalyvavimas nagrinėjamų klausimų ir problemų sprendime, kurio metu jie gali išsakyti savo požiūrį, abejones ir pan. Tada mokiniai su didesniu pasitikėjimu žvelgia į įgyjamą informaciją ir su ja susijusias idėjas, sėkmingiau jas perima, jos teigiamai veikia jų vidinį pasaulį, pilietinės pozicijos formavimąsi (Rajeckas, 1997)..

6. Didžiulį gal net lemiamą vaidmenį mokinių auklėjimui mokymo procese turi mokytojo asmenybė, jo pavyzdys, gebėjimas tinkamai organizuoti mokymo procesą, o ypač - gebėjimas suprasti mokinius ir tinkamai su jais bendrauti (Rajeckas, 1997)..

7. Ypatingą vaidmenį mokinių auklėjimui, kaip ir jų lavinimui, turi mokymo proceso organizavimo pobūdis. Svarbu siekti, kad, mokiniams aktyviai veikiant, būtų formuojamas jų noras įgyti žinių, siekimas jas plėsti. Skatinant aktyviai veikti, nugalėti išskylančius sunkumus, ugdoma valia, sąmoningas tikslo siekimas, atkaklumas, įprotis atlikti darbą iki galo, atsakomybės jausmas,

tvarkingumas, mokėjimas taupyti laiką, tikslingumas ir pan. (Rajeckas, 1997).

8. Siekti pažinimo, vertinimo ir emocinio pergyvenimo vienybės.

Vadinasi, auklėjamąjį mokymo pobūdį, ką visapusiškai tiria didaktika, lemia šie pagrindiniai veiksniai: mokymo turinys; mokymo proceso organizavimas; mokymo proceso dalyvių sąveika, jos pobūdis; mokytojas, jo pavyzdys - jo vaidmuo ypatingas, nes ir tik ką išvardintų veiksnių įtaka daugiausia priklauso nuo mokytojo pedagoginės išminties ir pedagoginio meistriškumo.

Tokiu būdu, tiek lavinimas, tiek ir auklėjimas mokykloje pagrindinai vyksta mokymo metu, bendros mokytojo ir mokinių veiklos procese. Ta aplinkybė pilnai įrodo, jog didaktiką tiksliausia apibūdinti kaip mokymo teoriją.

1.6. Būtinios mokymo sąlygos

Kokios būtinios sąlygos, siekiant, kad mokymas kuo labiau padėtų asmenybės raidai, kad mokiniai su kuo didesniu noru, suprasdami žinių įgijimo svarbą, mokytųsi, kad būtų išugdomas mokinių teigiamas požiūris į mokymąsi, tinkama mokymosi motyvacija, noras pastoviai lavintis? (Rajeckas, 1997)

1. Labai svarbu kuo geriau pažinti mokinius - reikia žinoti jų amžius, o taip pat, kiek tai įmanoma, ir individualias savybes. Tik tokiu atveju bus galima sudaryti sąlygas mokymo metu kiekvienos asmenybės saviraiškos plėtrai, mokytis aukščiausių sunkumų lygiu. Todėl manyčiau, kad K.Ušinsko (1824-1870) reikalavimas pažinti ugdytinį visais požiūriais niekada nepasens.

Suprantama, pažinti mokinį ir visą jų grupę - sudėtingas uždavinys, juo labiau, kad jie nuolat keičiasi. Tačiau, siekiant visapusiško pažinimo, norint padėti sėkmingai kiekvieno raidai mokant, svarbu žinoti ne tik mokinių gebėjimus ir interesus, bet ir daugelio psichinių savybių lygį, tokių kaip dėmesio, atminties, vaizduotės, mąstymo ypatumus, darbingumą, mokslumą, požiūrį į mokymąsi ir t.t. Ypatingą reikšmę turi svarbiausių temperamento ir charakterio bruožų žinojimas - pavyzdžiui, su flegmatikais, kuriems būdingas mažas psichinis aktyvumas, lėtumas, neraiški mimika, mokymo procese tenka ypač apdairiai bendrauti (tiek skiriant individualias užduotis, o ypač tikrinant jų mokymosi rezultatus ir pan.) (Rajeckas, 1997).

2. Mokymas privalo būti pakankamai stiprus, įtaigus, kuo giliau paliesti vaiko asmenybę. Jo metu pratęsimas vaiko ugdymas, prasidėjęs šeimoje. Todėl ypač svarbu, kad pats mokinytys justų teigiamą mokymo įtaką savo vystymuisi, savo poreikių ir interesų tenkinimui, matytų, kad mokymo procese yra didelės galimybės jo saviraiškai. Kuo sėkmingiau bus įgyvendinamas

ugdomas mokymas, kaip šiuolaikinė mokymo kryptis, tuo mokymas mokiniams bus įtaigesnis, veiksmingesnis (Rajeckas, 1994).

O kad mokymas darytų kuo didesnę teigiamą įtaką asmenybės vidiniam pasauliui ir jo elgesiui, mokiniai ne tik turi perimti svarbiausias žinias apie gamtą ir visuomenę, svarbiausias vertybes ir pan., bet ir patikėti tų žinių bei vertybių teisingumu, tikrumu ir būtinumu - tik tada jos taps mokinių pažiūrų į pasaulį ir jų elgesio pagrindu. Kartu jie turi įsitikinti, kad tai, kas įgyjama mokymo metu, yra asmeniškai labai, vertinga: padeda suprasti gyvenimą ir pasirinkti būsimą veiklą, sudaro pagrindą naujai informacijai įsigyti, ją suprasti, iš viso, orientuotis gausiame informacijos sraute ir sudėtingame visuomenės gyvenime

Siekiant stiprinti mokymo įtaką asmenybės raidai, skatinant mokinių teigiamą mokymosi motyvaciją, svarbu lengvinti mokymą, siekti juo kuo labiau sudominti. Tam padeda įgyjamų žinių bei vertybių perimamumo laikymasis, jų ryšys su gyvenimu, praktika, mokinių asmenine patirtimi, o taip pat tarpdalykiniai ryšiai, arba mokymo turinio integracija, svarbiausių dalykų išskyrimas ir akcentavimas, pagrindinių tendencijų ir prieštaravimų, vertybinių orientacijų išryškėjimas. Su visu tuo yra susijusi mokymosi sėkmė, jos teigiamų rezultatų pajutimas. Palengvina mokymąsi ir atitinkami išgyvenimai. O emocinius išgyvenimus skatina įtaigi argumentacija, įdomūs ir jaudinantys faktai, atitinkamų meno priemonių panaudojimas, raiški, įtikinama kalba ir pan.

Mokymas tuo giliau paveiks mokinio asmenybę, jei jie informaciją įgyja savarankiškai protaudami, dėmiai ieškodami atsakymo, klausimo sprendimo. Ypač svarbu skatinti (ir sudaryti sąlygas) kritiškai vertinti kitų ir reikšti savo asmeninę nuomonę, o vertinant įvairius faktus bei reiškinius remtis įgytomis žiniomis bei sava patirtimi (Rajeckas, 1997).

Ypatingą reikšmę mokymo įtaigumui turi mokytojo asmenybė, jo pavyzdys: dalykinės žinios, požiūris į savo dėstomą dalyką ir kitas mokslo sritis, pedagoginis meistriškumas, kurio ypatingas požymis - konstrukcinės sąveikos su mokiniais lygis

3. Mokymo įtaka asmenybės raidai didele dalimi apsprendžia paties mokinio aktyvumas. Tas aktyvumas priklauso ir nuo pačios asmenybės, jos poreikių ir interesų, temperamento, o taip pat ir nuo mokytojo gebėjimo mokymo procese mokinių aktyvumą skatinti, palaikyti ir juo remtis (Rajeckas, 1997).

Ugdytinis vienaip ar kitaip žiūri į mokytojo keliamus reikalavimus, patarimus, o taip pat ir į teikiamas žinias: gali jas priimti ar atmesti, sutikti su jomis ar nesutikti, domėtis jomis ar būti tai informacijai visiškai abejingu. (Rajeckas, 1997)

Vadinasi, mokinių aktyvumas mokymo metu rodo jų požiūrį į pateikiamą informaciją, į mokymąsi iš viso. Jei jie aktyviai veikia, pasisako, stengiasi suprasti ir įsiminti, t.y. kuo geriau mokytis, tai jau didele dalimi rodo, kad mokymasis juos teigiamai veikia.

4. Ypač galingu mokymo sąjungininku, padedančiu mokinio raidai, yra paties mokinio siekimas tobulėti – jo orientacija į savivoką (Rajeckas, 1997).

Geras mokymas - kai išugdoma pagarba ir poreikis žinioms, jų svarbos ir reikšmės asmenybei bei visuomenei supratimas, teigiamas požiūris į mokymąsi kaip į ypač reikšmingą ir atsakingą veiklą, kai išmokoma bei įpratinama savarankiškai dirbti, skatinama savarankiškai įgyti naujų žinių. Todėl savarankiškumo skatinimas, savarankiško darbo įgūdžių formavimas, intereso plėsti žinias, ieškoti naujo, kūrybingumo plėtojimas, kas susiję ir su mokinių aktyvumu-ypač reikšmingos orientavimo į savimoką sąlygos. Dabartiniu metu, kada gyvenimas ir visuomenės raidos poreikiai kelia uždavinį išugdyti siekimą mokytis visą gyvenimą, šie dalykai įgyja ypatingą prasmę (Rajeckas, 1997).

5. Mokymo įtaką nemažai apsprendžia ir tai, kiek vieningi yra šeimos ir mokyklos reikalavimai (Rajeckas, 1997).

Pradėjus vaikui lankyti mokyklą, šeima savo nuostatomis ir reikalavimais privalo kuo labiau palaikyti mokyklą. Šio bendradarbiavimo ir reikalavimų vieningumo esmė -mokykla ir šeima abipusiškai viena kita papildo, nes siekiama iš esmės vieno bendro tikslo, tačiau mokyklai tenka lyg pirmenybinis, vedantysis, vadovaujantis vaidmuo.

Atsižvelgiant į mokyklos reikalavimus, šeimoje turi būti laikomasi tam tikro režimo, siekiant, kad būtų kuo geresnės sąlygos mokinių mokymuisi. Tėvams labai svarbu stebėti, kiek stropiai vaikai atlieka namų užduotis, domėtis jų darbo turiniu ir rezultatais. Todėl tikslinga palaikyti mokyklos reikalavimus, formuojant mokymosi motyvaciją, teigiamą požiūrį į mokymąsi, mokyklą, žinias, mokslą. Šito siekiant, būtina šeimoje pagarbiai atsiliepti apie išsimokslinimo svarbą, visokeriopai skatinti vaikus kuo geriau mokytis, reikalui esant protingai padėti nugalėti iškylančius sunkumus.

Kitai sakant, būtinas vieningas šeimos ir mokyklos reikalavimų aspektas - šeimos dėmesys visam tam, ką vaikai sužino mokykloje, ko ten iš jo reikalaujama, bendras rūpinimasis mokymosi eiga ir jo rezultatais.

6. Mokant labai svarbu žinoti tą išsilavinimo, tą žinių lygį, kurį yra pasiekęs ugdytinis, ir juo remtis - tai lyg išeities pozicija. Todėl būtina remtis tuo, ką jau mokiniai žino, plėsti anksčiau išmokus dalykus - tada jiems mokytis žymiai lengviau. Tokie elementarūs ir nuo seno žinomi reikalavimai, kaip nuo artimo prie tolumo, nuo žinomo prie nežinomo, nuo paprasto prie sudėtingo ir pan. ir šiandien mokymo procese yra labai svarbūs (Rajeckas, 1997).

7. Mokymo rezultatyvumui ir jo įtakos mokiniams požiūriui ypatingos reikšmės turi mokytojų ir jų ugdytinių sąveikos pobūdis (Šventickas, 1995).

Mokymo procese sąveika yra tam tikras bendravimo mechanizmas; praktinė bendros veiklos forma. Todėl labai svarbu, kad ši sąveika tarp mokytojų ir mokinių būtų teigiama, konstrukcinė, kaip tvirtino J. Vabalas-Gudaitis (1881-1955) (Rajeckas, 1997).

Teigiama sąveika mokymo procese grindžiama demokratiškumo ir humaniškumo principais. Šie principai visų pirma, reikalauja, žmogų laikyti pagrindine vertybe, gerbti kiekvieną, asmenybę, siekti žmonių santykiuose lygybės ir teisingumo ir pan.; mokymo procese jie reikalauja dar ir skatinti mokinių aktyvumą, siekti pagarbos ir pasitikėjimo, tarpusavio pagalbos ir paramos. Todėl mokytojai, vykdydami pedagogines funkcijas mokymo procese, privalo atsisakyti bet kokio diktato, autokratinio komandavimo, mokinio asmenybės slopinimo ir pan. Svarbu remtis teigiamais mokinio bruožais, juos plėtoti ir skatinti, pasitikėti juo.

Mokinys bet kurioje pamokoje turi būti saugus, mokykla jam turi tapti antraisiais namais, "džiaugsmo namais", kaip teigia nuo seno ne vienas pedagogas. Kaip svarbu, kad mokinys noriai eitų į mokyklą, nebijotų būti pamokose ir iš jų nebėgtų (tam visų pirma reikia ieškoti būdų naujai tikrinti ir vertinti mokinių mokymosi rezultatus), galėtų visais atvejais išsakyti savo mintis, savo požiūrį, klausti ir diskutuoti .

Tik teigiami santykiai gali sukurti pakilią, džiugią (mažorinę) darbo nuotaiką mokymo metu; tokia nuotaika skatina darbingumą, didina pasitikėjimą mokytoju. Tada gaunama iš mokytojo informaciją mokiniai priima kaip būtiną ir reikšmingą, stengiasi įveikti mokymosi sunkumus, siekti kaip galima geresnių mokymosi rezultatų. Tokiomis sąlygomis teigiamą poveikį daro mokytojo asmenybė -jo žinios, erudicija, elgesys ir pan., įgyjamos žinios sėkmingai tampa mokinių savastimi, padeda asmenybės raidai.

Pedagogo ir mokinių santykių pobūdžiui mokymo procese didelės reikšmės turi tokie mokytojo veiksmai, kaip kontrolės ir palaikymo – jie parodo mokytojo reikalavimų įvykdymo pobūdį ir rezultatus. Todėl jiems būdingas arba pagyrimas, arba papeikimas. Kadangi pagyrimas skatina besimokančiuosius intensyviai dirbti, nes kelia nuotaiką, gyvina ir spartina veiklą, jam priklauso pirmenybė. Juk nėra abejingų geram žodžiui, pagyrimui, įvairiems skatinimams. Tuo tarpu peikimas veikia slopinamai. O kai dėl pedagogo neteisingumo, sakysim, vertinant mokinių mokymosi rezultatus, jo šiurkštumo ar netaktiškumo išeidžiamą mokinio asmenybę, kyla neigiama reakcija, formuojasi priešiški mokinio ir mokytojo santykiai. Taip gimsta nepagarbus požiūris ne tik į mokytoją, bet ir į jo dėstomą dalyką jo skelbiamas tiesas ir idėjas. Panašūs dalykai labai mažina besimokančiųjų žinių lygį, darbingumą, daro žalą jų ugdymui (Rajeckas, 1997).

Vadinasi, nuo mokytojo iš esmės priklauso santykiai su mokiniais mokymo procese - nuo jo pedagoginio išprusimo ir kultūros, žinių ir erudicijos, pedagoginio takto, bendravimo su mokiniais pobūdžio. Tai sąlygoja mokytojo požiūris į mokinius, o taip pat ir jo asmeninės savybės - teisingumas, atsakingumas, duoto žodžio laikymasis, gebėjimo derinti pagarbą mokinio asmenybei su principingu jam reiklumu .

Išvada aiški: geri mokytojo ir mokinių santykiai yra būtina sėkmingo mokymo, jo teigiamos įtakos asmenybės raidai sąlyga (Rajeckas, 1997).

2. Mokytojų ir mokinių sąveikos ypatumų tyrimo rezultatai

Žodis tyrimas apibrėžiamas kaip atidus, sistemingas, kantrus nagrinėjimas, kurio tikslas atskleisti ir nustatyti faktus bei sąsajas. Mokslinis tyrimas - tai ypatinga strategija naudojama norint atsakyti į klausimus ir išspręsti problemas, atskleisti faktus ir jų tarpusavio sąsajas.

Mokslinis tyrimas - sistemingas ir kryptingas tikrovės objektu nagrinėjimas, taikant mokslo priemones bei metodus. Jo rezultatas - naujos žinios apie tiriamuosius objektus. Šių objektu pertvarkymo naujos technologijos. Kitaip sakant, moksliniu tyrimu sužinoma tai, ko iki tol žmonija nežinojo, randami tokie tikrovės tobulinimo būdai, kuriu nebuvo numatę net specialistai.

Pedagoginis tyrimas turi būti atliekamas, kai atsiranda rūpestis, problema ir nerandama išeities. Pirmieji tyrimo žingsniai - svarbiausio tyrimo klausimo suformulavimas ir hipotezę iškėlimas.

Siekiant geriau išsiaiškinti mokytojų - mokinių sąveikos ypatumus ir vaidmenis įvairiapusiškiau ištirti ją lemiančius veiksnius buvo naudojami šie įvairūs tyrimo metodai:

- anketa mokiniams ir mokytojams,
- statistinė duomenų analizė.

Anketa naudota siekiant nustatyti mokinių ir mokytojų sąveiką ir vaidmenis. Anketa mokytojams buvo siekiama išsiaiškinti mokinių mokymosi sunkumus, pedagogų požiūrį į klasę ir mokinius bei jo vadovavimo ugdymo procesui įtaką mokiniui. Anketų metodas yra populiarus ir leidžia surinkti daug informacijos, kuri leidžia nustatyti dėsniumus tiriamoje srityje. Anketinė apklausa už pokalbį pranašesnė tuo, kad vienam tiriamajam reikia skirti mažiau laiko, o jei klausimai struktūrizuoti, yra paprasta apdoroti duomenis. Tačiau anketose tiriamasis ne visada atsako į klausimus arba sąmoningai nuslepia tikruosius santykius. Taip pat ne visada respondentai vienareikšmiškai atsako į tiesiogiai pateiktus klausimus, kurie susiję su tarpasmeniniais santykiais, be to pastebėta, kad jie ne visada teisingai supranta klausimus.

Visi sukonstruoti klausimyno klausimai buvo pateikti struktūrizuota forma. Norint išsiaiškinti rūpimus klausimus ir kaip juos traktuoja ir supranta ugdytojai ir ugdytiniai buvo paruoštas klausimynas mokytojams ir mokiniams. Klausimyne teiginiai vertinami vertinimo skale: „pritariu“, „nežinau, negaliu apsispręsti“, „nepritariu“. Anketa buvo visiškai anoniminė, todėl respondentai galėjo nurodyti ugdymo instituciją, lytį, pedagoginio darbo stažą, klasę.

Statistinė duomenų analizė buvo panaudota tiriant mokinių ir mokytojų sąveiką, nustatant mokinių ir mokytojų tarpasmeninius santykius. Šio metodo dėka duomenys yra

matematiškai analizuojami, apibendrinami, siekiant atskleisti sąveikos problemas, ryšius tarp kintamųjų ir kt.

Siekiant atsakyti į pateiktus darbo tikslus, buvo atliktas įvairiapusis tyrimas, panaudojant įvairius tyrimo metodus. Sudarant anketų klausimus buvo stengiamasi išryškinti mokinius dominančius klausimus, neatitrūkti nuo jų gyvenimo.

2.1. Tyrimo imties analizė

Norint atskleisti mokinių ir mokytojų sąveika ir jų vaidmenis, tyrimui buvo pasirinkti 5-12 klasių mokiniai ir juos mokantys mokytojai iš pagrindinių ir vidurinių mokyklų. Tyrimas buvo atliekas Alytaus pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Tyrime dalyvavo 147 mokiniai, 79 mergaitės ir 68 berniukas. Kiekybinis skirtumas tarp lyčių yra gana nežymus (54% mergaičių -46% berniukų). Nagrinėjome mokinio ir mokytojo sąveika, bendra veikla mokykloje, pamokoje, ugdymo procese.

Tyrime dalyvavo 47 Alytaus miesto bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai iš kurių 3 vyrai ir 44 moterys.

Tyrime dalyvaujantys pedagogai skyrėsi pagal lytį, pedagoginio darbo stažą, darbo vietą (pagrindinėje arba vidurinėje mokykloje). Kaip matyti iš statistinių duomenų, tyrime dalyvavo daugiau moterų negu vyrų, ir tai atspindi šiandieninę mokyklos situaciją - darbuotojų moterų čia žymiai daugiau nei vyrų.

2.2. Mokymosi aplinka mokinių ir mokytojų vertinimu

Mokiniai ir mokytojai daug laiko praleidžia mokykloje, todėl labai svarbu tinkama aplinka, geras mikroklimatas, moksleivio sudominimas, skatinimas ir palaikymas, pastangų vertinimas žadina mokinio mokymosi motyvus, norą mokytis.

Dabartinis mokymo aplinkos kūrimas nėra vien tik fizinio produkto sukūrimas ir faktinės informacijos perteikimas. Konstruktyvioje mokymosi aplinkoje mokymas apima ir mokymo tikslus, ir mokymosi priemones, ir socialinius tarpusavio santykius. Visa tai drauge skatina mokinius mąstyti (Jovaiša, Vaitkevičius, 1989)

Ugdant mokinių tautinę ir pilietinę savimone, plėtojant jų socialinius gebėjimus bei žinias svarbu, kurti saugią mokymosi aplinką, kurioje tarpusavio mokinių ir mokytojų, mokinių santykiai būtų grindžiami pagarba vienas kitam, atvirumu ir nuoširdumu.

Mokymosi aplinkoje turėtų būti sudarytas vienodos sąlygos visiems mokiniams, jų socialinei, pilietinei ir kultūrinei saviraiškai. Ji turėtų skatinti kūrybinę mokinių veiklą, jų savarankiškumą, kritiškumą, formuoti emocinius, vertybinius santykius su kitais žmonėmis ir aplinkiniu pasauliu.

Iš abiejų paliginamųjų diagramų išryškėjo gana nemaži mokinių ir mokytojų nuomonių skirtumai apie aplinką mokykloje. Mokytojai mano, kad mokyklos aplinka geranoriška (96% respondentų), linksma (64%) ir kad tvarkinga (55% mokytojų). O mokiniai abejoja mokyklos geranoriškumu, nes tik 28% mokinių mano jog mokyklos aplinka geranoriška, o net 41% mokinių nepitaria šiam teiginiui. 52% mokinių mano, kad mokyklos aplinka linksma ir 50% pritaria jog mokyklos aplinka tvarkinga.

Šis skirtumas galėjo išryškėti todėl, kad mokytojai stengiasi sukurti kiek įmanoma geranoriškesnę, linksmesnę aplinką ir tam tikriausia skiria nemažai savo jėgų ir pastangų. O mokiniai, kartais to neįvertina, tai gali būti ir dėl tarpusavio nesusišnekėjimo, ir charakterių skirtumo. O gali būt, kad mokytojai naudoja netinkamas pedagogines priemones tikslams pasiekti.

Tinkama mokymosi aplinka gali:

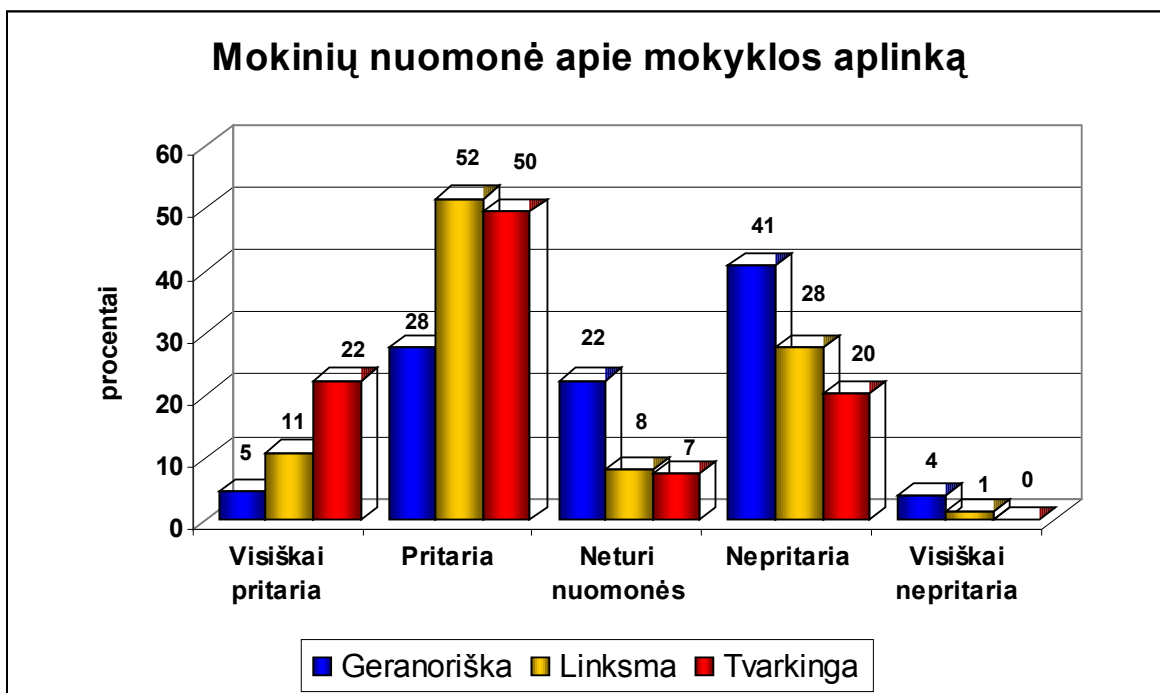
Skatinti teigiamą mokinio požiūrį į dalyką.

Stimuliuoti mąstymą, išradingumą ir smalsumą

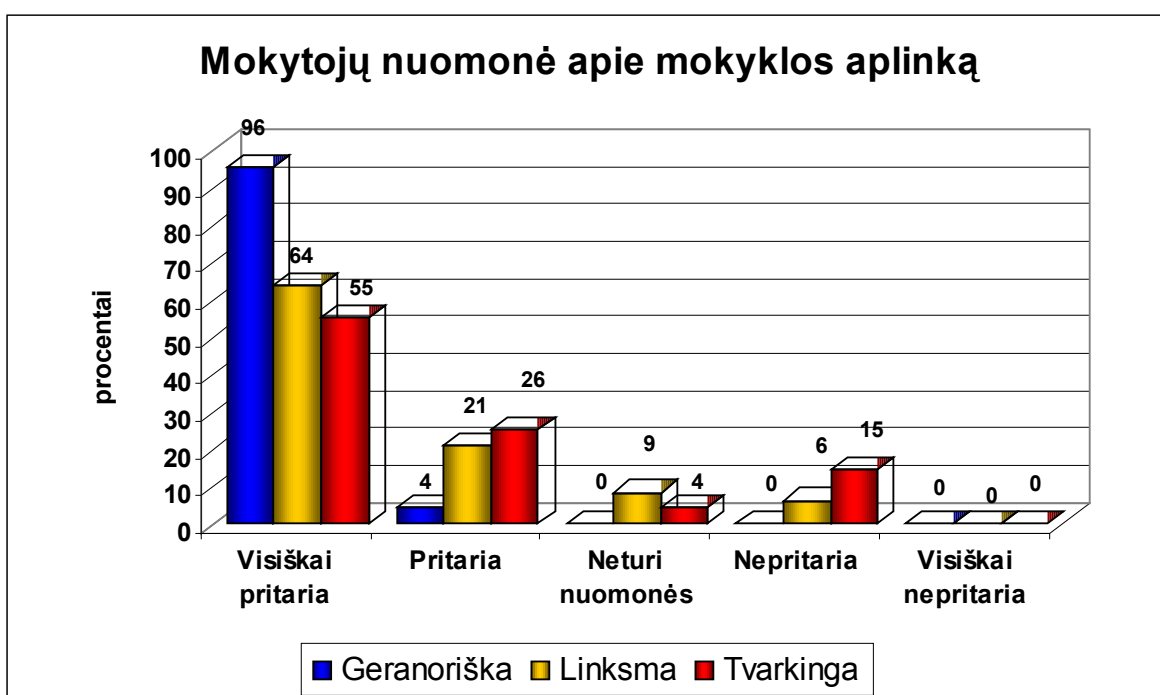
Kelti savigarbą, pasitikėjimą savimi ir žadinti savo vertės jausmą

Informuoti, daryti įtaką, įtikinti ir sujaudinti.

Stiprinti mokinio atsakomybės, teisingumo jausmą ir teigiamą požiūrį į mokyklą.

1. pav. Mokinių nuomonė apie mokyklos aplinką.

2. pav. Mokytojų nuomonė apie mokyklos aplinką.

2.2.1. Mokymosi sąlygų įvertinimas.

Kokios būtinos sąlygos, siekiant, kad mokymas kuo labiau padėtų asmenybės raidai, kad

mokiniai su kuo didesniu noru, suprasdami žinių įgijimo svarbą, mokytojai, kad būtų išugdomas mokinių teigiamas požiūris į mokymąsi, tinkama mokymosi motyvacija, noras pastoviai lavintis? (Rajeckas, 1997)

1. Labai svarbu kuo geriau pažinti mokinius - reikia žinoti jų amžiaus, o taip pat, kiek tai įmanoma, ir individualias savybes. Tik tokiu atveju bus galima sudaryti sąlygas mokymo metu kiekvienos asmenybės saviraiškos plėtrai, mokytis aukščiausių sunkumų lygiu (Rajeckas, 1997).

Suprantama, pažinti mokinį ir visą jų grupę - sudėtingas uždavinys, juo labiau, kad jie nuolat keičiasi. Tačiau, siekiant visapusiško pažinimo, norint padėti sėkmingai kiekvieno raidai mokant, svarbu žinoti ne tik mokinių gebėjimus ir interesus, bet ir daugelio psichinių savybių lygį, tokių kaip dėmesio, atminties, vaizduotės, mąstymo ypatumus, darbingumą, mokslumą, požiūrį į mokymąsi ir t.t. Ypatinę reikšmę turi svarbiausių temperamento ir charakterio bruožų žinojimas - pavyzdžiui, su flegmatikais, kuriems būdingas mažas psichinis aktyvumas, lėtumas, neraiški mimika, mokymo procese tenka ypač apdairiai bendrauti (tiek skiriant individualias užduotis, o ypač tikrinant jų mokymosi rezultatus ir pan.) (Rajeckas, 1997).

Reikšminga mokytojui yra informacija ir apie fizinio išsivystymo lygį, sveikatos stovį. Svarbu taip pat žinoti mokinio materialinę, socialinę, kultūrinę bei pedagoginę aplinką. Todėl negalima sutikti su tais mokyklų vadovais, kurie tvirtina, jog netikslinga klasės auklėtojui, o juo labiau dalyko mokytojui lankytis šeimose (kai kas siūlo eiti į šeimą tik tada, kai pakvies) (Rajeckas, 1997).

Mokymasis - pagrindinė mokinio veikla. Todėl mokinį pažinti visų pirma reikia tam, kad būtų galima skatinti kiekvieno ir visų norą mokytis, jų aktyvumą, plėtoti kiekvieno savarankiškumą. Pažinti būtina ir tam, kad galima būtų kuo labiau atsižvelgti į poreikius, ir interesus, į kiekvieno gyvenimišką patirtį – tokiais atvejais lengviau sudominti nagrinėjama informacija. Ugdant visų mokinių teigiamą požiūrį į mokymąsi, žinias, mokslą, pagarbiai vertinti įvairias pažinimo sritis, skatinti savimoką, remiantis kiekvieno interesais, formuoti siekimą nuolat plėsti žinias - šito pasiekti galima tik pažįstant ir kiekvieną mokinį, ir žinant "klasės dvasią" (Rajeckas, 1997).

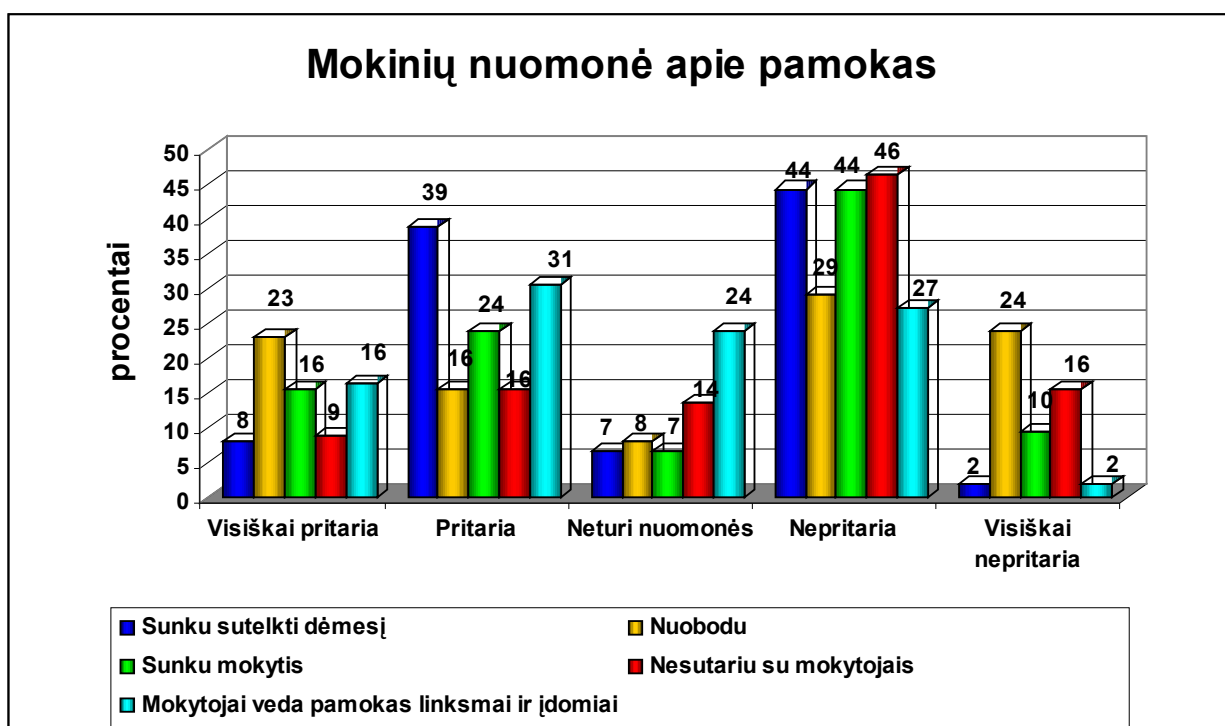
Tyrimė išryškėjo gana neigiama mokinių nuomonė apie pamokas (3 paveikslėlis), net 57% mokinių (8% visiškai pritaria ir 49% pritaria šiam teiginiui) teigia, kad pamokose sunku sutelkti dėmesį, net 39% mokinių pritaria, kad pamokose nuobodu, nors 44% mokinių nepitaria tam jog pamokose nuobodu, tačiau vis vien gana didelis skaičius mokinių turi neigiama požiūrį į pamokas, 25% tirtųjų nesutaria su mokytojais. Čia vienareikšmiškai teigti, jog mokytojais pasirinkę netinkamą pedagoginį taktą ar neatlieka savo kaip mokytojo vaidmens tikrai negalima, nes didelę įtaką vaikų nusistatymui turi ir jų šeima artimieji. Artimieji turėtų glaudžiai bendradarbiauti su mokytojais ir skatinti tas pačias nuostatas, tačiau kaip žinia tėvai dažnai nesikiša į savo vaikų ugdymą arba netgi turi neigiamą nusistatymą prieš mokytojus. Kas

beabejos labai apsunkiną mokinių ugdymo procesą.

Pradėjus vaikui lankyti mokyklą, šeima savo nuostatomis ir reikalavimais privalo kuo labiau palaikyti mokyklą. Šio bendradarbiavimo ir reikalavimų vieningumo esmė -mokykla ir šeima abipusiškai viena kita papildo, nes siekiama iš esmės vieno bendro tikslo, tačiau mokyklai tenka lyg pirmenybinis, vedantysis, vadovaujantis vaidmuo(Rajeckas, 1997).

Ypač galingu mokymo sąjungininku, padedančiu mokinio raidai, yra paties mokinio siekimas tobulėti – jo orientacija į savivoką (Rajeckas, 1997).

Todėl savarankiškumo skatinimas, savarankiško darbo įgūdžių formavimas, intereso plėsti žinias, ieškoti naujo, kūrybingumo plėtojimas, kas susiję ir su mokinių aktyvumu-ypač reikšmingos orientavimo į savimoką sąlygos. Dabartiniu metu, kada gyvenimas ir visuomenės raidos poreikiai kelia uždavinį išugdyti siekimą mokytis visą gyvenimą, šie dalykai įgyja ypatingą prasmę

3. pav. Mokinių nuomonė apie pamokas.

2. Mokymas privalo būti pakankamai stiprus, įtaigus, kuo giliau paliesti vaiko asmenybę. Jo metu pratęsiamas vaiko ugdymas, prasidėjęs šeimoje. Todėl ypač svarbu, kad pats mokinys justų teigiamą mokymo įtaką savo vystymuisi, savo poreikių ir interesų tenkinimui, matytų, kad mokymo procese yra didelės galimybės jo saviraiškai. Kuo sėkmingiau bus įgyvendinamas ugdomasis mokymas, kaip šiuolaikinė mokymo kryptis, tuo mokymas mokiniams bus įtaigesnis, veiksmingesnis (Rajeckas, 1994).

Mokymas tuo giliau paveiks mokinio asmenybę, jei jie informaciją įgyja savarankiškai protaudami, įdėmiai ieškodami atsakymo, klausimo sprendimo. Ypač svarbu skatinti (ir sudaryti sąlygas) kritiškai vertinti kitų ir reikšti savo asmeninę nuomonę, o vertinant

įvairius faktus bei reiškinius remtis įgytomis žiniomis bei sava patirtimi (Rajeckas, 1997).

Ypatingą reikšmę mokymo įtaigumui turi mokytojo asmenybė, jo pavyzdys: dalykinės žinios, požiūris į savo dėstomą dalyką ir kitas mokslo sritis, pedagoginis meistriškumas, kurio ypatingas požymis - konstrukcinės sąveikos su mokiniais lygis (Rajeckas, 1997).

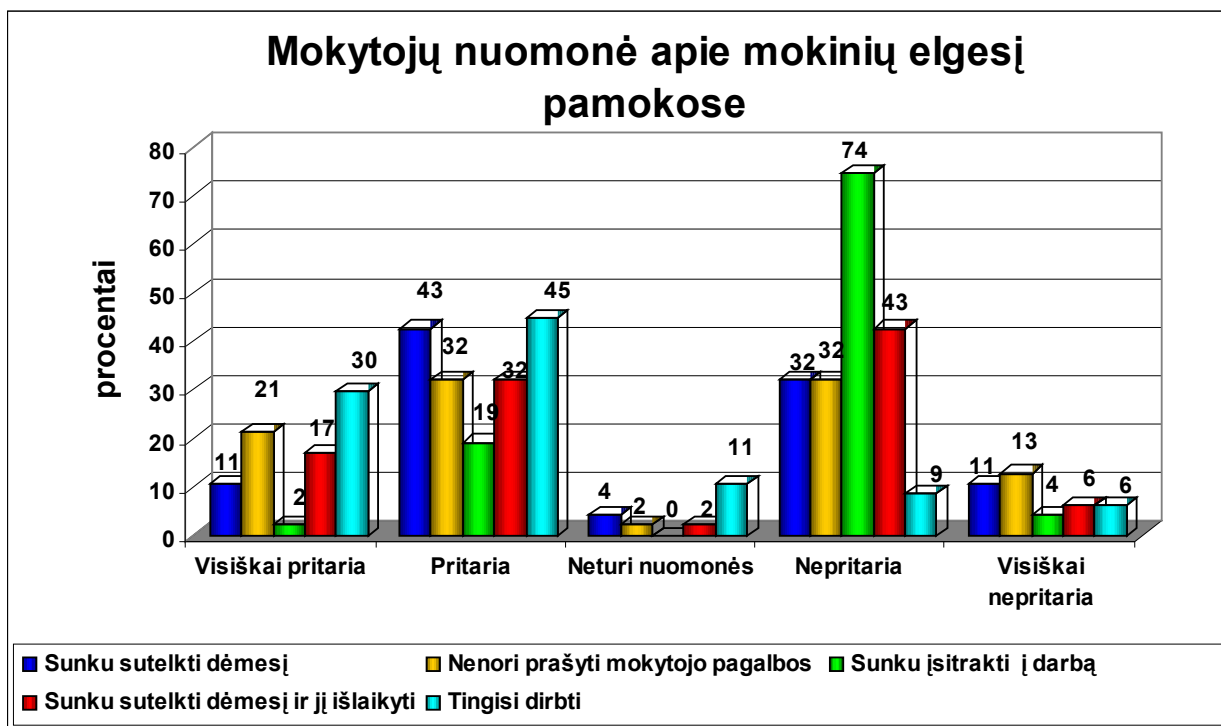
Iš 4 paveikslėlyje pateiktų tyrimo rezultatų matyti, kad mokiniai pamokų metu patiria sunkumų. 54% mokytojų pritaria teiginiui, kad mokiniams pamokose sunku sutekti dėmesį, tai gali būti dėl to, kad mokiniams pamokose nuobodu. Tačiau svarbu yra tai, kad mokytojai tai pastebi, kitas žingsnis turėtų būti pedagoginio takto keitimas. 53% mokytojų pastebėjo, kad mokiniai nelinkę prašyti pagalbos pas mokytoją. Tai gali būti dėl to, kad mokytojas mokiniams dažniau yra ugdymo proceso instruktorius, ir autoritetas, tačiau nėra draugas ar bičiulis su kuriuo galėtų pasitarti ar paklausti patarimo.

75% (50% visiškai pritaria, 45% pritaria) mokytojų mano, kad mokiniai tingi dirbti, tai jau yra neigiamas mokytojo nusistatytas, kiekvienas vaikas yra individualybė ir labai skirtingas. Ir kiekvieną mokinį galima sudominti, tik reikia jį gerai pažinti.

Mokymo įtaka asmenybės raidai didele dalimi apsprendžia paties mokinio aktyvumas. Tas aktyvumas priklauso ir nuo pačios asmenybės, jos poreikių ir interesų, temperamento, o taip pat ir nuo mokytojo gebėjimo mokymo procese mokinių aktyvumą skatinti, palaikyti ir juo remtis (Rajeckas, 1997).

Ugdytinis vienaip ar kitaip žiūri į mokytojo keliamus reikalavimus, patarimus, o taip pat ir į teikiamas žinias: gali jas priimti ar atmesti, sutikti su jomis ar nesutikti, domėtis jomis ar būti tai informacijai visiškai abejingu.

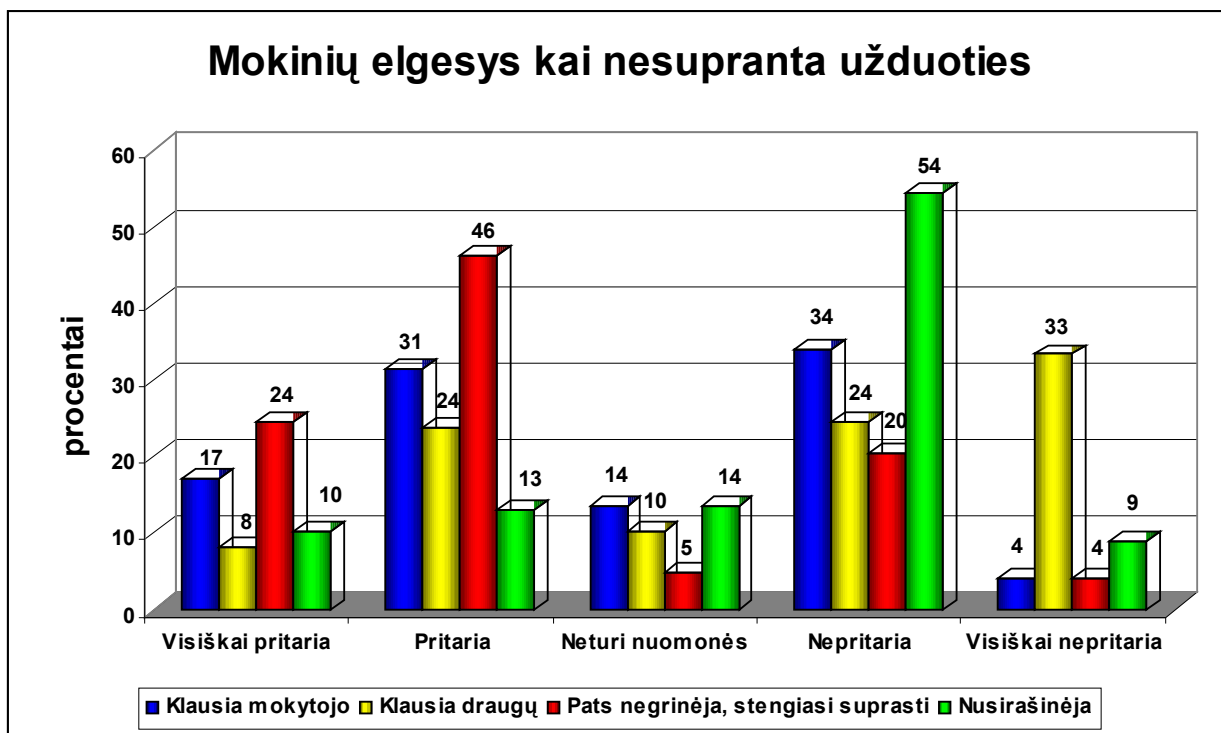
Vadinasi, mokinių aktyvumas mokymo metu rodo jų požiūrį į pateikiamą informaciją, į mokymąsi iš viso. Jei jie aktyviai veikia, pasisako, stengiasi suprasti ir įsiminti, t.y. kuo geriau mokytis, tai jau didele dalimi rodo, kad mokymasis juos teigiamai veikia.

4.pav. Mokytojų nuomonė apie mokinių elgesį pamokose.

5 paveikslėlyje atsiskleidžia mokinių sprendimo būdai, kuomet nesuprantama užduoties. Pasitvirtina jau prieš tai nagrinėtas teiginys, jog tik apie 48% (17% visiškai pritaria, 31% pritaria) mokinių klausia mokytojo, tačiau čia išryškėja gana skatintinas reiškinys 70% (24% visiškai pritaria, 46% pritaria) moksleivių teigia, kad nesupratę užduoties patys nagrinėja, stengiasi suprasti.

Todėl savarankiškumo skatinimas, savarankiško darbo įgūdžių formavimas, intereso plėsti žinias, ieškoti naujo, kūrybingumo plėtojimas, kas susiję ir su mokinių aktyvumu-ypač reikšmingos orientavimo į savimoką sąlygos. Dabartiniu metu, kada gyvenimas ir visuomenės raidos poreikiai kelia uždavinį išugdyti siekimą mokytis visą gyvenimą, šie dalykai įgyja ypatingą prasmę

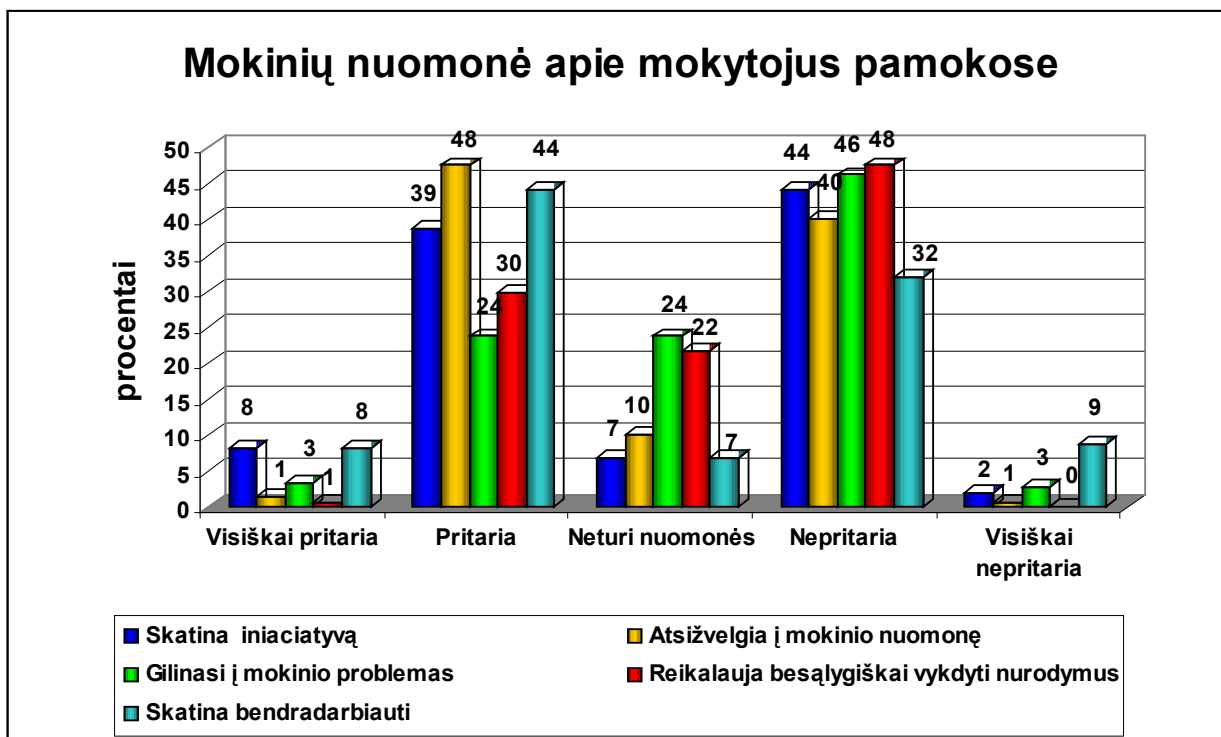
5.pav. Mokinių elgesys nesupratus užduoties.

Mokant labai svarbu žinoti tą išsilavinimo, tą žinių lygį, kurį yra pasiekęs ugdytinis, ir juo remtis - tai lyg išeities pozicija. Todėl būtina remtis tuo, ką jau mokiniai žino, plėsti anksčiau išmokus dalykus - tada jiems mokytis žymiai lengviau. Tokie elementarūs ir nuo seno žinomi reikalavimai, kaip nuo artimo prie tolumo, nuo žinomo prie nežinomo, nuo paprasto prie sudėtingo ir pan. ir šiandien mokymo procese yra labai svarbūs (Rajeckas, 1997).

Iš mokinių atsakymų matosi, kad mokytojai nelabai domisi mokiniais individualiai. Tik 27% mokinių pritaria teiginiui, jog mokytojai gilinaisi į mokinių problemas. Jai mokytojas nesidomi mokinių sunkumais, tai beabėjos ir mokymo medžiagos individualizacija nėra pakankamai naudojama.

44% tirtųjų mokinių nepitaria teiginiui, jog mokytojai skatina iniciatyvumą (6 paveikslėlis), o 47% pritaria. Pusė tiriamųjų (52%) teigia, kad mokytojai skatina bendradarbiauti pamokose ir puse (41%) nepitaria šiam teiginiui. Taip pat panašus nuomonių pasiskirstymas į teiginį „Ar mokytojai atsižvelgia į mokinių nuomonę?“

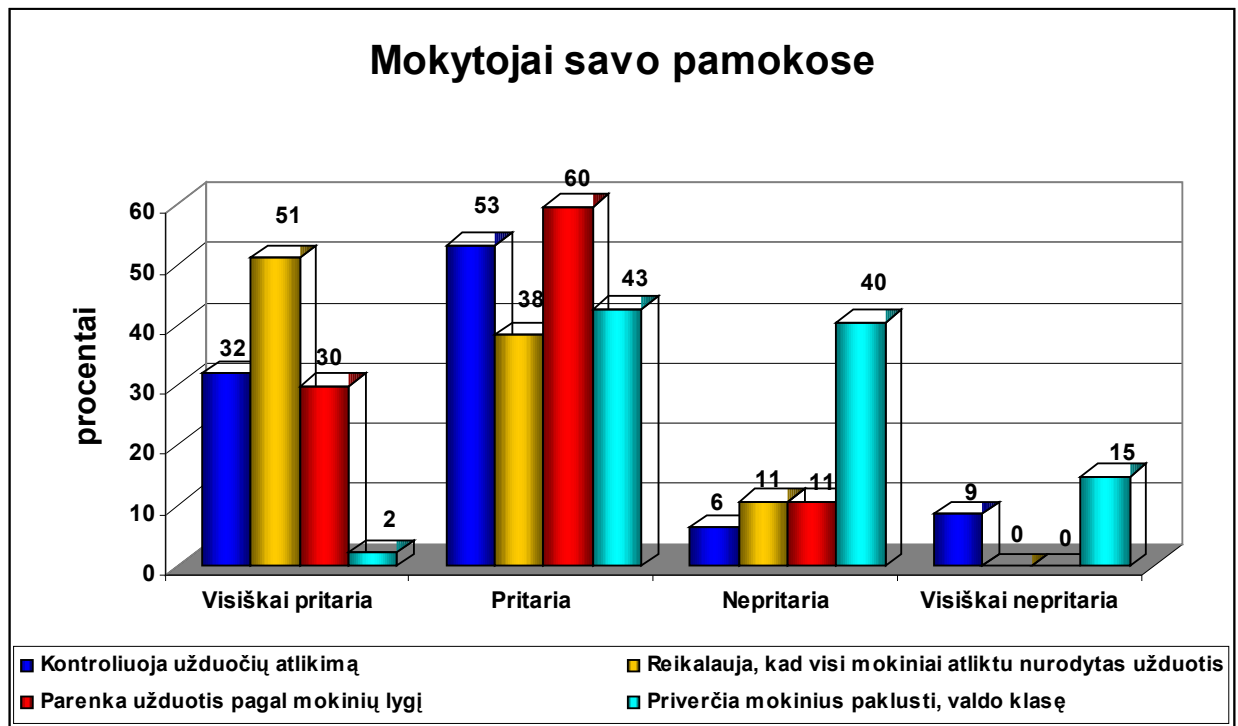
Tokie skirtumai galėjo išryškėti, dėl mokytojo individualizacijos stokos, dažnai mokytojas daugiau bendrauja ir skatina tuos mokinius, kuriems geriau sekasi mokytis. O su prasčiau besimokančiais neužmezga artimesnių ryšių.

6.pav. Mokinių nuomonė apie mokytojus pamokose.

Tačiau visiškai kitokie tyrimo rezultatai atsiskleidžia mokytojų atsakymuose. Mokytojai teigia, kad yra linkę individualizuoti mokymo procesą, 90 % mokytojų teigia, kad parenka užduotis pagal mokinių lygį (7 paveikslėlis) 85% mokytojų pritaria teiginiui, jog kontroliuoja užduočių atlikimą ir 89% mokytojų pritaria teiginiui, jog reikalauja iš mokinių atlikti nurodytas užduotis.

Pedagogo ir mokinių santykių pobūdžiui mokymo procese didelės reikšmės turi tokie mokytojo veiksmai, kaip kontrolės ir palaikymo – jie parodo mokytojo reikalavimų įvykdymo pobūdį ir rezultatus. Todėl jiems būdingas arba pagyrimas, arba papeikimas. Kadangi pagyrimas skatina besimokančiuosius intensyviai dirbti, nes kelia nuotaiką, gyvina ir spartina veiklą, jam priklauso pirmenybė. Juk nėra abejingų geram žodžiui, pagyrimui, įvairiems skatinimams.

7.pav. Mokinių nuomonė apie mokytojus pamokose.

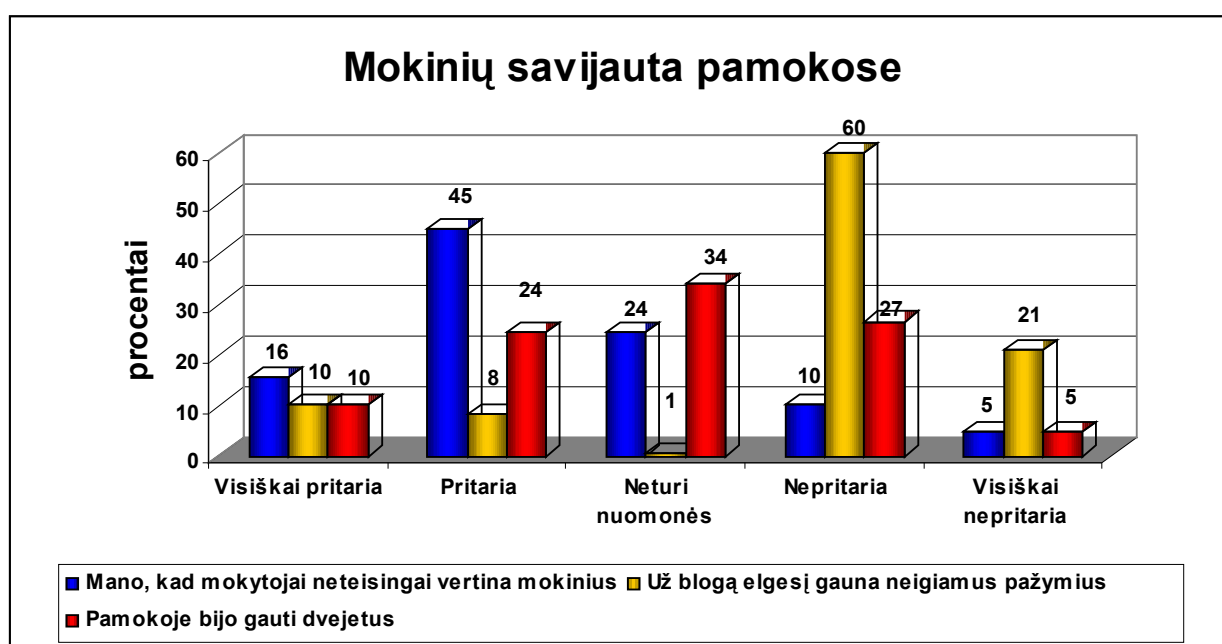
Pagrindiniai vertinimo principai - humaniškumas, efektyvumas, skaidrumas, praktiškumas, objektyvumas.

Humaniškumo principas teigia, kad vertinimo tikslas yra ne rūšiuoti, o atvirkščiai - suteikti galimybę nuspręsti, kaip elgtis toliau, suteikti informaciją apie atliekamą veiklą, jos efektyvumą. Skaidrumas susijęs su aiškiais vertinimo taisyklėmis ir kriterijais, taikomais tiek vertintojams, tiek vertinamajam. Vertinimas yra efektyvus, jei mokinys iš anksto žino vertinimo taisykles ir kriterijus, pats aktyviai dalyvauja planuoja vertinimą ir jame dalyvauja. Vertinimas yra praktiškas tuomet, jei rezultatus galima tiksliai interpretuoti (pavyzdžiui kūrybinių užduočių atveju), juos paprasta valdyti (aiškios procedūros), jei yra visos reikalingos priemonės, prietaisai ar įrengimai.

Vertinant visada svarbus pasitikėjimas, jis yra susijęs su vertinimo patikimumu bei pagrįstumu. Patikimumas priklauso nuo to, ar vertinimą galima pakartoti, kai tikrina kiti vertintojai. Jei laikui bėgant mūsų sprendimai apie žmones nesikeis, t. y. pakartotinio vertinimo metu gavome tuos pačius rezultatus, vadinasi vertinimas - patikimas. Svarbiausia yra vertinimo objektyvumas, jo neturi iškreipti išoriniai veiksniai, jis neturi būti šališkas. Pagrįstumas - sudėtingesnė samprata. Svarbiausia, ar matuojama tai, ką vertintojai norėjo matuoti. Net ir patikimas vertinimo instrumentas (testą galima pakartoti ir gauti tuos pačius rezultatus), jei jis parodo iškreiptą kandidato paveikslą, yra bevertis. Teorija mini skirtingus pagrįstumo aspektus: veiklos atlikimo pagrįstumą ir žinojimo pagrįstumą. Nei patikimumas, nei pagrįstumas neturi

prasmės, jei jie nėra susiję su atskaita, su vertinimo kriterijais, pasiekimų standartais ir pan (Laužackas, Teresevičienė, 2006).

Tuo tarpu peikimas veikia slopinamai. O kai dėl pedagogo neteisingumo, sakysim, vertinant mokinių mokymosi rezultatus, jo šiurkštumo ar netaktiškumo išeidžiamą mokinio asmenybė, kyla neigiama reakcija, formuojasi priešiški mokinio ir mokytojo santykiai. Taip gimsta nepagarbus požiūris ne tik į mokytoją, bet ir į jo dėstomą dalyką jo skelbiamas tiesas ir idėjas. Panašūs dalykai labai mažina besimokančiųjų žinių lygį, darbingumą, daro žalą jų ugdymui (Rajeckas, 1997).

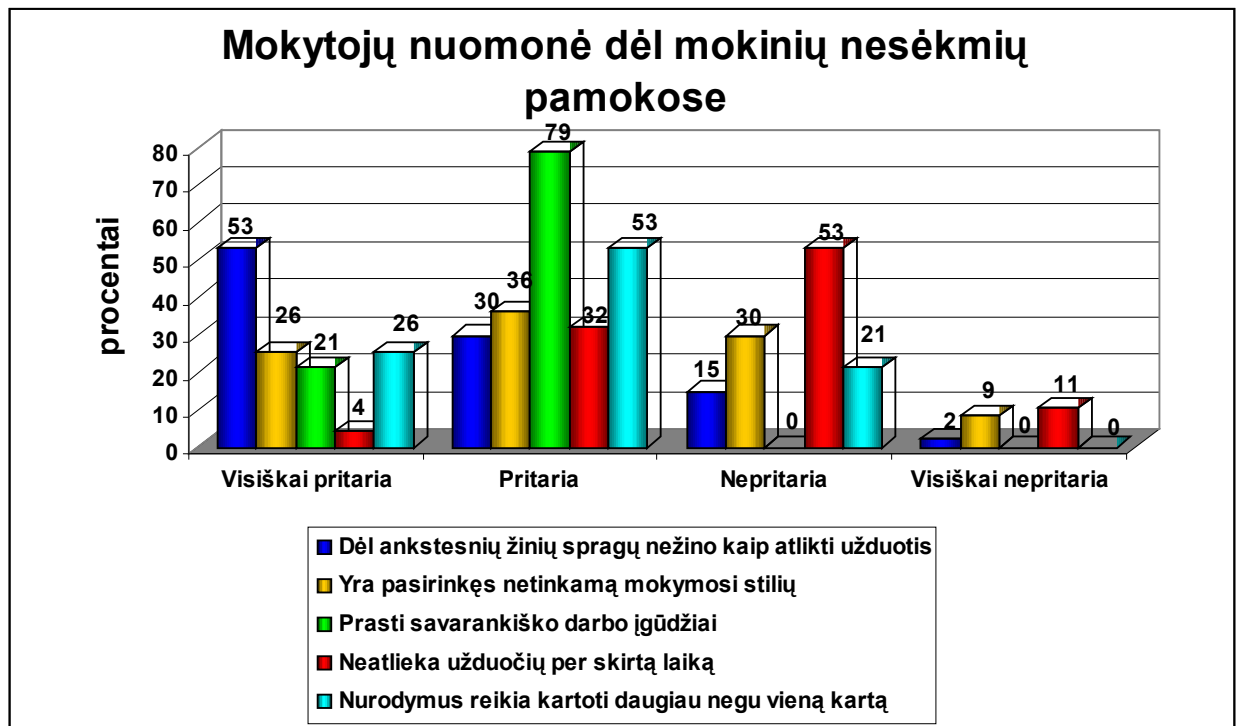

8.pav. Mokinių nuomonė apie mokytojų vertinimą.

Vertinant mokytojų tyrimo rezultatus, toliai išryškėja tokia situacija 83% mokytojų teigia, kad mokiniai patiria mokymosi sunkumų, dėl ankstesnių žinių spragų. Bet, jai mokytojas tokioj situacijoj nesiims jokių sprendimų, tai mokinsys niekada nebesuspės pasivyti kitų. Čia mokytojo pagalba mokiniui tiesiog būtina.

62% mokytojų (9 paveikslėlis) pritaria teiginiui, jog mokiniai yra pasirinkę netinkamą mokymosi stilių, ir net 90% mokytojų pritaria teiginiui, jog mokiniai turi blogus savarankiško darbo įgūdžius, 79% mokytojų teigia, jog mokiniams nurodymus reikia kartoti kelis kartus, tai taip pat parodo, menką mokinių susikaupimą darbui, o taip pat tai gali būti ir pedagogo kompetencijos stoka.

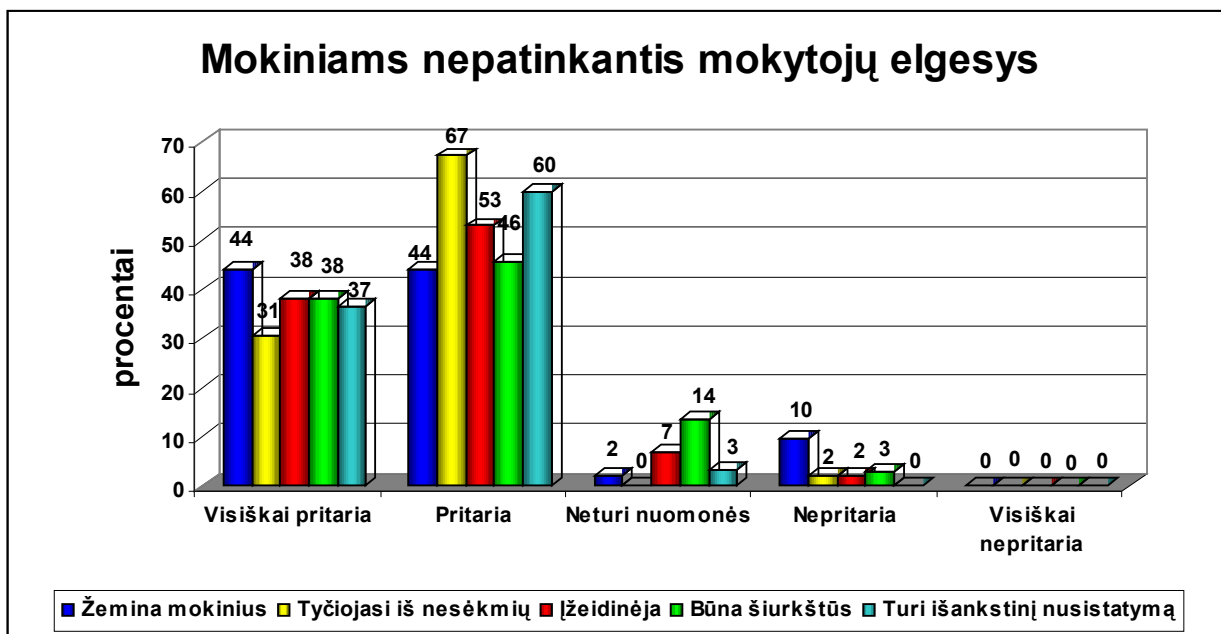

9.pav. Mokytojų nuomonė dėl mokinių nesėkmių pamokose.

Nors įprasta teigti, kad tinkantis darbui mokytojas mėgsta savo darbą ir moka bendrauti, dažnai taip nėra. Mokiniai iš karto pastebi neteisingumą, agresyvumą bei kitas neigiamas mokytojo savybes, kurios tampa atviro bendravimo kliūtimi. Tyrime dalyvavę moksleiviai atsakė kokios mokytojo savybės jiems labiausiai nepatinka.

Iš apklausos duomenų matome, kad daugumai moksleivių labiausiai nepatinka, kai mokytojas jų žemina (10 paveikslėlis), iš jo tyčiojasi ir turi neigiamą išankstinį nusistatymą jų atžvilgiu. Mokytojas dažnai būna mokymosi sunkumų priežastis. Neigiamos jo asmenybės savybės sukuria neigiamus santykius bei slogią atmosferą, formuoja mokinių neigiamą nuostatą bei požiūrį į mokytoją ir mokymąsi. Didžioji dauguma respondentų (98%) nurodė, kad nepatinka tyčiojasi iš jų nesėkmių. Mokinys gali siekti gerų mokymosi rezultatų vyraujant geranoriškai, linksmai, tinkamai mokymosi aplinkai. Be mokymosi sunkumų, kurių moksleivis patiria dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių dar papildomų sunkumų sukelia bendravimas su mokytoju, jo netinkamas nusiteikimas ar veido išraiška ir kt.

10.pav. Mokiniams nepatinkantis mokytojų elgesys.

Reikia pažymėti, kad mokytojai laikosi gana vieningos nuomonės, vertindami mokyklinių prižasčių įtaką mokinių nesėkmei mokymosi veikloje. Todėl pamokoje, kaip pagrindinėje ugdymo organizavimo formoje, taip pat lyg ir „užprogramuotos" kai kurių moksleivių nesėkmės, nes „tradicinėje" pamokoje ugdymo neįmanoma pakankamai individualizuoti, atsižvelgti į moksleivių poreikius ir interesus, o tai yra rimta prielaida moksleivio mokymosi sunkumams tik didėti.

Ko gero daugybę mokinių esame pavadinę „sunkiais", nors iš tikro jie tik mokosi kitaip, nes kitaip mąsto ir daug mokinių jaučiasi lyg nepritampą prie esamos švietimo sistemos. Tačiau juk visi mūsų mokiniai yra talentingi ir gabūs.

Rezultatų aptarimas

Tyrimė vadovavomės hipoteze, jog nepalankūs mokytojo ir mokinio santykiai turi neigiama įtaka mokinio mokymosi rezultatams. Ši hipotezė buvo patvirtinta kadangi tyrimė išryškėjo sunkumai su kuriais susiduria mokiniai mokymo procese, o taip pat išryškėjo ir nepalankus mokytojų elgesys mokymo procesui. Tai beabejos nepalanki sąveika turi neigiama įtaką mokymo procesui.

Mokinio ir mokytojo vaidmenų kaitą edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis nagrinėjo R. Čiužas (2007). Šiuolaikinio mokytojo vaidmuo siejamas su didele atsakomybe, naujais reikalavimais (ypač didaktinei) kompetencijai ir profesionalumui. Viena vertus, mokytojas turi prisiderinti prie ugdytinių, gebėti akcentuoti tai, kas svarbiausia begaliniame informacijos sraute, padėti besimokantiesiems ieškoti, organizuoti ir tvarkyti žinias. Kita vertus, mokytojai turi mokytis iš pokyčių ir pačių mokinių, parodyti didelę tvirtumą pagrindžiant pagrindines vertybes kintančiame pasaulyje.

Mokytojai, apibrėždami savo šiandieninį vaidmenį mokymo(si) procese, vadovaujasi sąveikos pedagogika, kuria tokias situacijas, kuriose mokiniai atsivertę ir dalytęsi savo idėjomis. O mokiniai, apibrėždami mokytojo vaidmenį, vis dar mato mokytoją instruktorium, būdingą poveikio paradigmą, tačiau pabrėžia ir mokytojo bei mokinio bendrą veiklą, lygiavertę partnerystę (Čiužas, 2007). Labai panaši situacija atsiskleidė ir mūsų tyrimė, kuomet mokytojai teigia, kad jie stengiasi užduotis parinkti pagal mokinių lygį, o tuo tarpu mokiniai individualizacijos nejaučia.

Mokytojai, apibūdindami šiandieninį mokinio vaidmenį, nurodo poveikio pedagogikai būdingas savybes, kad mokins mokosi tik dėl pažymio, yra pasyvus ugdymo proceso dalyvis, stengiasi rasti ir gauti gatavų žinių ir nenoriai mąsto ir mokosi pats (Čiužas, 2007). Mūsų tyrimė mokytojai pritarė teiginiai, jog mokiniai neturi savarankiško darbo įgūdžių, ir pasirinkę netinkamą mokymosi stilių. Mokiniai, apibūdindami savo vaidmenį, modeliuoja jį daugiau remdamiesi mokymosi paradigmos idėjomis, pabrėždami savo iniciatyvumą, atsakomybę, tikslų siekimą.

Mokytojo ir mokinio vaidmenų samprata evoliucionuoja ir šiandien tiek mokytojai, tiek mokiniai aktyvesniu mokymo(si) proceso dalyviu laiko mokini, savo vaidmenis dažniau apibūdina sąveikos ar net mokymosi paradigmą būdingais teiginiais (Čiužas, 2007).

Gauti tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, jog mokytojai iš esmės dirba vadovaudamiesi poveikio paradigma, rečiau - sąveikos paradigma. Viltinga yra tai, jog aptikta mokytojų, kurie savo veiklą jau grindžia mokymosi paradigma, tačiau tokių mokytojų yra mažuma. Tokias išvadas savo darbe pateikia R. Čiužas ir L. Šiaučiukėnienė (2007). Mūsų darbe taip pat išryškėjo mokytojas kaip vadovas, o ne kaip sąveikautis asmuo.

Nustatyta, kad Lietuvos mokytojams nėra būdingas vienas vyraujantis mokymo stilius. Daugiau nei trečdaliui tirtų mokytojų būdingas stilius jungia poveikio ir sąveikos elementus bei negatyvią nuostatą mokymosi paradigmos atžvilgiu. Trečdaliui mokytojų būdingas stilius jungia poveikio, sąveikos ir mokymosi paradigmos elementus. Penktadaliui mokytojų būdingas stilius jungia poveikio elementus ir negatyvią nuostatą sąveikos atžvilgiu. Nustatyta, kad nėra mokytojų, kuriems būtų būdingas mokymo stilius, grįsta mokymosi paradigma (Čiužas, Šiaučiukėnienė, 2007)

Dėl tos priežasties tyrime neišryškėjo, mokinių ir mokytojų sąveika, kaip bendradarbiavimo paradigma, nes mokytojai dažnai yra linkę vadovauti senai įgytais pedagoginiais įgūdžiais kurie šiandienos mokiniui jau gali nebetikti, dėl tos priežasties ir atsiranda nesutarimas, nesusikalbėjimas su mokytojais.

Psichologinis mokymo(-si) ir ugdymo(-si) kontekstas toks pat reikšmingas, kaip ir pedagoginės priemonės, parenkamos mokiniams ugdyti ir saviugdai skatinti;

Vis dažniau susiduriant su mokytojų ir mokinių mokymosi bendradarbiauti nesėkmėmis iškyla poreikis suformuoti sistemą, kuri leistu mokiniams ir mokytojams vieniems kitus suprasti, nežeidžiant vieniems kitų savigarbos ir neprovokuojant neigiamų emocijų;

Mokinių suformuoto mokytojo elgesio idealo įvardijimas ir teorinis pagrindimas yra veiksminga priemonė siekiant padėti mokytojui įsisąmoninti kitokių mokymo metodų naudojimo galimybes ir pagrįsti kaitos poreikį;

Mokiniams, susiduriantiems su mokymosi sunkumais, svarbiausias motyvuojantis darbu mokytojo elgesys. Tai gebėjimas kurti darbinę atmosferą klasėje, motyvuoti mokinius iškeliant prasmingus tikslus bei demonstruoti elgesio kryptingumą, tikslumą;

Skirtingų mokinių nuomonių ir poreikių gerbimas, tikslus gebėjimų ir potencialo vertinimas, tikslų konkretumas ir reikalavimų aiškumas mokytojo ir mokinių sąveikai teikia konstruktyvumą.

Mokytojo elgesys, kai visą atsakomybę už mokymosi nesėkmes jis perduoda mokiniui, yra mažiausiai pageidaujama. Tokio pobūdžio mokytojo elgesys susijęs su mokinio suvokiamu nepasitikėjimu, nuvertinimu. Mokytojas nebelaikomas autoritetu, jo vaidmuo klasėje imamas kvestionuoti (Lileikienė, Milašiūnaitė, 2007)

Išvados

1. Mokytojas kaip ugdymo proceso organizatorius turi pasižymėti teigiamomis asmeninėmis savybėmis, tokiomis kaip tikrumas, nuoširdumas, priėmimas, įvertinimas, empatiškas supratimas, tikrumas arba autentiškumas, mokytojo pasitikėjimas mokiniais labai svarbi nuostata, ji užtikrina ne tik gerus santykius, bet ir skatina prasmingą išmokimą bei mokinių asmenybės brendimą. Mokytojas turi tapti mokinių autoritetu ir draugu, nes mokytojas vienaip ar kitaip daro įtaką mokiniams. Mokytojas turi elgtis demokratiškai ir atspindėti platesnes visuomenės vertybes, susijusias su žmonių bendravimu. Taip pat jų veikloje labai svarbus individualizacijos veiksnys. Mokinių veiklą nulemia mokytojų veiksmai.

2. Net 47% mokinių teigia, kad pamokose sunku sutelkti dėmesį, net 39% mokinių pritaria, kad pamokose nuobodu, nors 44% mokinių nepritaria tam jog pamokose nuobodu, tačiau vis vien gana didelis skaičius mokinių turi neigiama pažiūra į pamokas, 25% tirtųjų nesutaria su mokytojais. 54% mokytojų pritaria teiginiui, kad mokiniams pamokose sunku sutelkti dėmesį, tai gali būti dėl to, kad mokiniams pamokose nuobodu. Pusė tiriamųjų (52%) teigia, kad mokytojai skatina bendradarbiauti pamokose ir pusė (41%) nepritaria šiam teiginiui. Tik 27% mokinių pritaria teiginiui, jog mokytojai gilinaisi į mokinių problemas.

Tačiau visiškai kitokie tyrimo rezultatai atsiskleidžia mokytojų atsakymuose. Mokytojai teigia, kad yra linkę individualizuoti mokymo procesą, 90 % mokytojų teigia, kad parenka užduotis pagal mokinių, 83% mokytojų pritaria teiginiui, jog kontroliuoja užduočių atlikimą ir 89% mokytojų pritaria teiginiui, jog reikalauja iš mokinių atlikti nurodytas užduotis.

Mokytojui laiku neišnagrinėjus mokinių nesėkmių priežasčių, neįvertinus savo darbo ir elgesio klaidų pamokoje, ir laiku nesiimant nesėkmių šalinimu, gali sutrikti mokytojo ir mokinio sąveika, ko pasekoje gali skirtis mokytojų ir mokinių požiūris į mokymą, tokioje aplinkoje mokinių ugdymas bus apsunkintas.

3. 62% mokytojų pritaria teiginiui, jog mokiniai yra pasirinkę netinkamą mokymosi stilių, ir net 90% mokytojų pritaria teiginiui, jog mokiniai turi blogus savarankiško darbo įgūdžius, 82% mokytojų teigia, jog mokiniams nurodymus reikia kartoti kelis kartus, tai taip pat parodo, menką mokinių susikaupimą darbui, o taip pat tai gali būti ir pedagogo kompetencijos stoka.

Iš apklausos duomenų matome, kad daugumai moksleivių labiausiai nepatinka, kai mokytojas jį žemina, iš jo tyčiojasi ir turi neigiamą išankstinį nusistatymą jo atžvilgiu. Mokytojas dažnai būna mokymosi sunkumų priežastis. Neigiamos jo asmenybės savybės sukuria neigiamus santykius bei slogią atmosferą, formuoja mokinių neigiamą nuostatą bei požiūrį į mokytoją ir mokymąsi. Didžioji dauguma respondentų (98%) nurodė, kad nepatinka tyčiojasi iš jų nesėkmių. Mokinys gali siekti gerų mokymosi rezultatų vyraujant geranoriškai, linksmai, tinkamai mokymosi aplinkai.

Mokinių ir mokytojų bendravimo problemos; nepakankama dalykinė pedagogų kompetencija; įvairių mokymosi metodų taikymo trūkumas.

Menkai skatinamas mokinių aktyvumas, trūksta mokinių poreikius, interesus atitinkančios veiklos, užimtumo, sąlygų saviraiškai ir kt.

Rekomendacijos

Mokiniai ir mokytojai daug laiko praleidžia mokykloje, todėl labai svarbu tinkama aplinka, geras mikroklimatas, moksleivio sudominimas, skatinimas ir palaikymas, pastangų vertinimas žadina mokinio mokymosi motyvus, norą mokytis.

Ugdant mokinių tautinę ir pilietinę savimone, plėtojant jų socialinius gebėjimus bei žinias svarbu, kurti saugią mokymosi aplinką, kurioje tarpusavio mokinių ir mokytojų, mokinių santykiai būtų grindžiami pagarba vienas kitam, atvirumu ir nuoširdumu.

Mokymosi aplinkoje turėtų būti sudarytas vienodos sąlygos visiems mokiniams, jų socialinei, pilietinei ir kultūrinei saviraiškai. Ji turėtų skatinti kūrybinę mokinių veiklą, jų savarankiškumą, kritiškumą, formuoti emocinius, vertybinius santykius su kitais žmonėmis ir aplinkiniu pasauliu.

Labai svarbu kuo geriau pažinti mokinius - reikia žinoti jų amžiaus, o taip pat, kiek tai įmanoma, ir individualias savybes.

Mokymas privalo būti pakankamai stiprus, įtaigus, kuo giliau paliesti vaiko asmenybę. Jo metu pratęsiamas vaiko ugdymas, prasidėjęs šeimoje.

Ypatingą reikšmę mokymo įtaigumui turi mokytojo asmenybė, jo pavyzdys: dalykinės žinios, požiūris į savo dėstomą dalyką ir kitas mokslo sritis, pedagoginis meistriškumas, kurio ypatingas požymis - konstrukcinės sąveikos su mokiniais lygis (Rajeckas, 1997).

Mokymo įtaka asmenybės raidai didele dalimi apsprendžia paties mokinio aktyvumas. Tas aktyvumas priklauso ir nuo pačios asmenybės, jos poreikių ir interesų, temperamento, o taip pat ir nuo mokytojo gebėjimo mokymo procese mokinių aktyvumą skatinti, palaikyti ir juo remtis (Rajeckas, 1997).

Vadinasi, mokinių aktyvumas mokymo metu rodo jų požiūrį į pateikiamą informaciją, į mokymąsi iš viso. Jei jie aktyviai veikia, pasisako, stengiasi suprasti ir įsiminti, t.y. kuo geriau mokytis, tai jau didele dalimi rodo, kad mokymasis juos teigiamai veikia

Todėl savarankiškumo skatinimas, savarankiško darbo įgūdžių formavimas, intereso plėsti žinias, ieškoti naujo, kūrybingumo plėtojimas, kas susiję ir su mokinių aktyvumu-ypač reikšmingos orientavimo į savimoką sąlygos.

Pedagogo ir mokinių santykių pobūdžiui mokymo procese didelės reikšmės turi tokie mokytojo veiksmai, kaip kontrolės ir palaikymo – jie parodo mokytojo reikalavimų

įvykdymo pobūdį ir rezultatus. Todėl jiems būdingas arba pagyrimas, arba papeikimas.

Pagrindiniai vertinimo principai - humaniškumas, efektyvumas, skaidrumas, praktiškumas, objektyvumas

Vertinant visada svarbus pasitikėjimas, jis yra susijęs su vertinimo patikimumu bei pagrįstumu. Patikimumas priklauso nuo to, ar vertinimą galima pakartoti, kai tikrina kiti vertintojai. J

Svarbiausia yra vertinimo objektyvumas, jo neturi iškreipti išoriniai veiksniai, jis neturi būti šališkas.

Mokykla nėra sukurta skatinti intelektualinį ir profesinį mokytojų augimą. Prielaida, kad mokytojai geba sukurti ir išlaikyti tokias sąlygas, kurios skatina mokymąsi mokykloje ir mokyklinį mokinių gyvenimą padaro įdomiu ir motyvuojančiu, be tokiu pat sąlygų patiems mokytojams, neras pateisinimo visoje žmonijos istorijoje.

Labai svarbu, kad mokytojo žinios būtų nuolat atnaujinamos, mokytojas kiek įmano labiau turi suprasti šiuolaikinę mokinių kultūrą, kad galėtų tinkamai juos ugdyti. Kad sąveika tarp mokinių ir mokytojų būtų kuo produktyvesnė.

Mokyklose pernelyg retai vykdoma bendra produktyvi veikla, t.y. mokytojai, direktoriai, mokymo programų specialistai ir kiti administracijos darbuotojai tik vadovauja pavaldinių darbui vykdant užduotis bet patys į tokią veiklą neįsitraukia. ...Mokyklinės veiklos nustatymai retai kada iš viso baigiasi produktu...klasėje; net kai yra produktas, jis dažnai tėra stulbinantis kiekis mokomosios medžiagos besipilantis iš kopijavimo mašinos ir galintis net uždusinti....Veiklos nustatymas suaugusiems mokyklos bendruomenės nariams patiems yra nei jungtinė, nei vertingus produktus sukurianti veikla.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2002) Delinkventinė pedagogika : mokomoji knyga. Kaunas: KTU.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Makninė L, Palujanskienė A. (2001) Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius.
3. Arends, R. I (1998) Mokomės mokyti. Vilnius: Margi raštai.
4. Augutis, P. (1996) Pedagoginės sąveikos ir mokymo proceso valdymo aspektai pamokoje. Šiauliai: ŠPĮ.
5. Balčytienė A. (1998) Būdas mokyti kitaip: Hipertekstinė mokymo aplinka. Vilnius. Margi raštai.
6. Bitinas B.(2000) Ugdymo filosofija. Vilnius. Enciklopedija.
7. Bitinas, B. (2002) Pedagoginės diagnostikos pagrindai. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
8. Berling, D.C., Gage, N.L. (1994) Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alma Litera.
9. Butkienė G., Kepalaitė, A. (1996) Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. Margi raštai.
10. Czykwin, E. (1995) Samoswiadomosc nauczyciela. Bailystok.
11. Čiužas, R. (2007) Mokytojo ir mokinio vaidmenų kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. *Pedagogika*, (87) p 65-69
12. Čiužas, R., Šiaučiukėnienė, L. (2007) Pedagogų didaktinės kompetencijos raiška Lietuvos mokyklose. *Pedagogika*, (86) p 23-27.
13. Howard A., ir kiti (1996) Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius. Valstybinis leidybos centras.
14. Gailienė, D. (1996) Aš myliu kiekvieną vaiką. Vilnius: Margi raštai.
15. Gailienė, I. (2001) Studijuojantiems psichologiją. Šiauliai.
16. Galkienė, A. (2001) Pedagoginės sąveikos ypatumai integruoto ugdymo sąlygomis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
17. Garkauskaitė, L. Mokytojai informacijos amžiuje. [žiūrėta 2007 10 30] Prieiga per Internetą: < http://np.ipc.lt/medziaga/mokytojai_informacijos_amziuje_lt.html >.
18. Grendstad, N. (1996). Mokytis – tai atrasti. Vilnius.
19. Gučas A. (1990). Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas.
20. Jovaiša L., Vaitkevičius, V. (1989) *Pedagogikos pagrindai 2 t.* Kaunas. Šviesa
21. Jovaiša, L. (2002) Edukologijos įvadas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

22. Kohn, A. (1997) How not to teach values. Phi delta kappa.
23. Laužackas, R., Teresivičienė, M., ir k.t. (2006) Vertintojo standartas. Kaunas: VDU
24. Lepečkienė, V. (1999). Mokytojų vertybių ir profesinių nuostatų tyrimas. *Ugdymo kaita ir šiuolaikinė pedagoginė technologija. VI tarptautinė mokslinė konferencija*. I d. 235-241. Vilnius.
25. Lewin, K. (1952). Field Theory in Social Science. London: Tavistock.
26. Lileikienė, G. (1996) Pedagoginės situacijos mokykloje. Kaunas: Gabija.
27. Lileikienė, T., Milašiūnaitė, V. (2007) Psichologiniai mokytojo ir mokinių santykių aspektai: mokymosi sunkumus patiriančių mokinių požiūris. *Pedagogika*, (87) p 71-76.,
28. Maslow, H. A. (2006). Motyvacija ir asmenybė. Vilnius: Apostrofa.
29. Ozmon H. A., Craver S. M. (1996) Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius. Valstybinis leidybos centras.
30. Plužek, Z. (1996). Pastoracinė psichologija, Vilnius: Amžius.
31. Rajeckas, V. (1997) Mokymas – mokymo pagrindas. Vilnius: VPU
32. Rajeckas, V. (1994) Ugdomasis mokymas (ir kitos mokymo kryptys). Vilnius: VPU
33. Reardon, B. (2000) Tolerancija - taikos pradžia. Vilnius: Danielius.
34. Rogers, C. (1969). Freedom to learn. Ohio: Charles E. Merrill publishing company
35. Suslavičius, A. (1995) Socialinė psichologija. Kaunas: Šviesa.
36. Dr.Pasi Sahlberg, P. Kaip suprantamas mokymasis [žiūrėta 2007 10 30] Prieiga per Internetą: <http://www.mtp.smm.lt/dokumentai/InformacijaSvietimui/KonferencijuMedziaga/200505Sahlberg.doc>;
37. Šventickas, A. (1995) Ugdymo problemos bendrojo lavinimo mokykloje. Vilnius.
38. Šiurpytė, E. Mokymas ir mokymasis bendradarbiauti. [žiūrėta 2007 10 30] Prieiga per Internetą: http://gimtasizodis.w3.lt/lauruti_02_4.htm;
39. Žukauskienė R. (1996) Raidos psichologija. Vilnius. Valstybinis leidybos centras..

Priedai

Priedas nr. 1

ANKETA MOKINIAMS

Kviečiame Jus dalyvauti tyrime ir pareikšti savo nuomonę.

Šios anketos tikslas - išsiaiškinti kokia mokinių ir mokytojų sąveika ir nustatyti priežastis dėl kurių mokiniai patiria mokymosi nesėkmes.

Anketa anoniminė, todėl vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Duomenys bus naudojami tik tyrimui ir tik apibendrinta forma. Kad tyrimas būtų sėkmingas, labai svarbu, jog atsakymas į kiekvieną teiginį būtų kiek galima, atviresnis ir nuoširdesnis. Tikiuosi, kad klausimynas bus įdomus.

Duomenys apie Jus:

Jums tinkantį atsakymą žymėkite taip: V
--

Jūsų lytis:

vyras

moteris

Mokotės mokykloje:

pagrindinėje

vidurinėje

Mokotės klasėje: 5 6

7

8

9

10

ANKETA MOKINIAMS

Prie kiekvieno teiginio pažymėkite tik **vieną** Jums tinkantį variantą.

Teiginiai	Visiškai pritariu	Pritariu	Neturiu nuomonės	Nepritariu	Visiškai nepritariu
Mokyklos aplinka dažniausiai:					
Geranoriška	☐	☐	☐	☐	☐
Linksmas	☐	☐	☐	☐	☐
Tvarkinga	☐	☐	☐	☐	☐
Pamokose dažniausiai:					
Sunku sutelkti dėmesį	☐	☐	☐	☐	☐
Nuobodu	☐	☐	☐	☐	☐
Sunku mokytis	☐	☐	☐	☐	☐
Nesutariu su mokytojais	☐	☐	☐	☐	☐
Kiti mokiniai triukšmauja	☐	☐	☐	☐	☐
Mokytojai veda pamokas linksmas ir įdomias	☐	☐	☐	☐	☐
Daug dirbu	☐	☐	☐	☐	☐
Esu peštukas	☐	☐	☐	☐	☐
Nesiseka mokytis	☐	☐	☐	☐	☐
Supykęs tampa agresyvus	☐	☐	☐	☐	☐
Mokytojai pamokoje dažniausiai:					
Skatina mano iniciatyvą	☐	☐	☐	☐	☐
Atsižvelgia į mano nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Gilinasi į mano problemas	☐	☐	☐	☐	☐
Reikalauja besąlygiškai vykdyti nurodymus	☐	☐	☐	☐	☐
Skatina bendradarbiauti	☐	☐	☐	☐	☐
Dažnai giria mane	☐	☐	☐	☐	☐
Aš dažniausiai:					
Iš mokytojo paašildinimo suprantu kaip reikia atlikti užduotis	☐	☐	☐	☐	☐
Manau, kad mokytojai neteisingai vertina mokinius	☐	☐	☐	☐	☐
Pamokoje bijau gauti neigiama pažymį	☐	☐	☐	☐	☐
Labai stengiuosi, bet nemoku mokytis	☐	☐	☐	☐	☐
Jaučiu didelį džiaugsmą, kai teisingai atlieku užduotis	☐	☐	☐	☐	☐
Už blogą elgesį gaunu neigiamus pažymius	☐	☐	☐	☐	☐
Aš dažniausiai manau, kad:					
Jei nepatinka mokytojas, nepatinka ir dalykas	☐	☐	☐	☐	☐
Mokytojas duoda visiems vienodas užduotis	☐	☐	☐	☐	☐

Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai draugiški	0	0	0	0	0
Man nepatinka piktas mokytojo žvilgsnis	0	0	0	0	0
Mokytojai veda pamokas linksmai ir įdomiai	0	0	0	0	0
Turiu daug draugų	0	0	0	0	0
Mokiniai padeda vieni kitiems	0	0	0	0	0
Mokiniai gerbia vienas kitą	0	0	0	0	0
Su visais mokiniais mokykloje elgiuosi sąžiningai	0	0	0	0	0
Man nepatinka, kai mokytojai:					
Žemina mokinius	0	0	0	0	0
Tyčiojasi iš nesėkmių	0	0	0	0	0
Įžeidinėja	0	0	0	0	0
Nurodinėja ką daryti	0	0	0	0	0
Būna šiurkštus	0	0	0	0	0
Dažnai baudžia pastabomis	0	0	0	0	0
Apsimetinėja	0	0	0	0	0
Turi išankstinį nusistatymą	0	0	0	0	0
Nesupranta	0	0	0	0	0
Aukština save	0	0	0	0	0
Kai nesuprantu užduočių:					
Klausiu mokytojo	0	0	0	0	0
Klausiu draugų	0	0	0	0	0
Pate nagrinėju, stengiuosi suprasti	0	0	0	0	0
Nesuprantu, todėl ir neatlieku	0	0	0	0	0
Nusirašinėju	0	0	0	0	0

ANKETA MOKYTOJAMS

Kviečiame Jus dalyvauti tyrime ir pareikšti savo nuomonę.

Šios anketos tikslas - išsiaiškinti kokia mokinių ir mokytojų sąveika ir nustatyti priežastis dėl kurių mokiniai patiria mokymosi nesėkmes.

Anketa anoniminė, todėl vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Duomenys bus naudojami tik tyrimui ir tik apibendrinta forma. Kad tyrimas būtų sėkmingas, labai svarbu, jog atsakymas į kiekvieną teiginį būtų kiek galima, atviresnis ir nuoširdesnis. Tikiuosi, kad klausimynas bus įdomus.

Duomenys apie Jus:

Jums tinkantį atsakymą žymėkite taip: V
--

Jūsų lytis:

 vyras moteris

Dirbate mokykloje:

 pagrindinėje vidurinėjeJūsų pedagoginis darbo stažas: iki 5m 5-10 10 -20 20-30 per 30 metų

ANKETA MOKYTOJAMS

Prie kiekvieno teiginio pažymėkite tik **vieną** Jums tinkantį variantą.

Teiginiai	Visiškai pritariu	Pritariu	Neturiu nuomonės	Nepritariu	Visiškai nepritariu
Mokyklos aplinka dažniausiai:					
Geranoriška	☐	☐	☐	☐	☐
Linksma	☐	☐	☐	☐	☐
Tvarkinga	☐	☐	☐	☐	☐
Mokytojai bendradarbiauja, padeda vieni kitiems	☐	☐	☐	☐	☐
Pamokose dažniausiai mokiniui:					
Sunku sutelkti dėmesį	☐	☐	☐	☐	☐
Nenori prašyti mokytojo pagalbos	☐	☐	☐	☐	☐
Sunku įsitraukti į darbą	☐	☐	☐	☐	☐
Sunku sutelkti dėmesį ir jį išlaikyti	☐	☐	☐	☐	☐
Tingisi dirbti	☐	☐	☐	☐	☐
Norisi trukdyti vesti pamoką	☐	☐	☐	☐	☐
Demonstruoja blogus įpročius	☐	☐	☐	☐	☐
Manau, kad mokiniui nesiseka, nes:					
Dėl ankstesnių žinių spragų nežino kaip atlikti užduotis	☐	☐	☐	☐	☐
Yra pasirinkęs netinkamą mokymosi stilių	☐	☐	☐	☐	☐
Prasti savarankiško darbo įgūdžiai	☐	☐	☐	☐	☐
Neatlieka užduočių per skirtą laiką	☐	☐	☐	☐	☐
Nurodymus reikia kartoti daugiau negu vieną kartą	☐	☐	☐	☐	☐
Pamokoje dažniausiai:					
Kontroliuoju užduočių atlikimą	☐	☐	☐	☐	☐

Reikalauju, kad visi mokiniai atliktu nurodytas užduotis	0	0	0	0	0	
Esu linksmas ir įdomiai vedu pamokas	0	0	0	0	0	
Suspėju įvertinti mokinių nesėkmes	0	0	0	0	0	
Prenku užduotis pagal mokinių lysi	0	0	0	0	0	
Už blogą elgesį rašau neigiamus pažymius ir pastabas	0	0	0	0	0	
Papeikiu mokinius, jei netinkamai elgiasi	0	0	0	0	0	
Priverčiu mokinius paklusti, valdau klasę	0	0	0	0	0	
Patinka dirbti su visais mokiniais	0	0	0	0	0	0
Mokiniai nemoka mokytis	0	0	0	0	0	0
Manau, kad mokiniui sunku pamokoje, klasėje, nes:						
Bendraklasiai lengvai išblaško mokinio dėmesį	0	0	0	0	0	0
Nesugeba dirbti kartu su bendraklasiais	0	0	0	0	0	0
Nenori demonstruoti savo žinias, gebėjimus prieš klasiokus	0	0	0	0	0	0

Dėkojame už atsakymus.